

MİZAH KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

*Mizah Kuramları, Türleri, Fonksiyonları ve Literatürünün
Genel Bir Değerlendirmesi*

Dr. Mehmet DEMİRHAN

BİDGE Yayınları

**MİZAH KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ: MİZAH
KURAMLARI, TÜRLERİ, FONKSİYONLARI VE
LİTERATÜRÜN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ**

Yazar: Dr. Mehmet DEMİRHAN

ISBN: 978-625-372-930-1

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 25.12.2025

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

İçindekiler

1. MİZAH.....	5
2. MİZAHIN OLUMLU YANLARI.....	9
2.1. Mizahın Psikolojik Fonksiyonu.....	10
2.2 Mizahın Fizyolojik Fonksiyonu.....	12
2.3. Mizahın Bilişsel Fonksiyonu	13
3. MİZAHIN OLUMSUZ YANLARI	15
4. MİZAH ÇEŞİTLERİ.....	17
4.1. Fıkra.....	18
4.2. Mizahi Şiir	18
4.3. Mizahi Hikaye	18
4.4. Espri (Nükte)	19
4.5. Latife (Şaka)	19
4.6. İroni	19
4.7. Karikatür	19
4.7.1 Karikatür ve Eğitim İlişkisi.....	21
5. MİZAH KURAMLARI	23
5.1. Üstünlük Kuramı	24
5.2. Uyuşmazlık Kuramı.....	26
5.3. Rahatlama Kuramı	27
6. MİZAH VE EĞİTİM	28

7. İLGİLİ LİTERATÜR İNCELEMESİ	33
7.1. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalara Genel Bir Bakış	33
7.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalara Genel Bir Bakış	52
8. SONUÇ	59
KAYNAKÇA	61

1. MİZAH¹

Alan yazın incelendiğinde araştırmacılar tarafından mizah kavramının tanımının yapılmasının güçlüğünden bahsedildiği görülmektedir. Bu durum mizah kavramı ile ilgili farklı farklı tanımların yapılmasına neden olmuştur. Nitekim kimi yazarlar mizahı herkesin kendi anladığı şekilde tanımladığını belirtmişlerdir (Gremigni, 2012; Khramtsova, 1996; Nesin, 2001). Tamblyn (2003) mizahı “*tanımlanması zor ama hoşlandığınızı bilirsiniz*” şeklinde açıklamıştır. Adams (2002) mizahı eğlendiren ve gülünç olan ifade, bireyin gülmesine ve hoş vakit geçirmesine katkı sunan her şey olarak tanımlamıştır. Martin vd., (2003) mizahı, gülmeye neden olan duygu durumu ve gülmeye ilgili bütün fenomenleri içeren bir olgu olarak ifade etmişlerdir. Godkewitsch (1976) mizahı bir şaka/latife ya da çizgi film gibi bir mizah uyarıcısı tarafından başlatılan, kakhaha olarak deneyimlenen ve zevk alındığını gösteren bir tepki ile sona eren süreç olarak açıklamıştır. Danyal’a (2006) göre ise mizah, düşünceleri taşıma ve şakalar ile süsleyerek anlamlı ve ince bir şekilde ifade etmektir. Oral’a (1998) göre mizah beklenmedik bir şekilde, beklenmedik bir zamanda ortaya çıkan, bir hedefe yönelik olan eleştirel ve şaşırtıcı bir tepki türüdür.

Freud’a göre mizah, stresle başa çıkmak için neşe ve kakhahanın gerginliğin yerini alması işlevini temsil eder ve mizah zor durumlarla yüzleşmemizi sağlayan bir savunma mekanizmasıdır. Freud mizahı “*savunma mekanizmalarının en yükseği*” olarak görür; çünkü birey bir duruma gerçekçi bir bakış açısıyla bakarken hoş olmayan duygulardan kaçmaya çalışır. Bir kişi kendi zayıflıklarına, sosyal hatalarına veya zor koşullarına gülebildiğinde mizah sergiler (Freud, 1960). Martin ve Ford (2018) ise mizahı temelde sosyal bir olgu olarak tanımlayıp neşenin olumlu/duygusal tepkisini ve gülmenin sesli-davranışsal ifadesini tetikleyen, eğlenceli

¹ Bu çalışma doktora tezinden üretilmiştir

uyumsuzluk algısından oluşan bir sosyal oyun biçimi olarak açıklamışlardır.

Gülme, umutsuzluğa ve karamsarlığa karşı koruyucu etki yapar; zarar vermeme, düşman olmama ve dostluk güvencesidir. Gülme zevk, neşe ve diğer duyguların bir nevi dışa vurumudur. Aynı zamanda tehlike ve tehdit algılarını da azaltmaktadır. Olaylara gülerek yaklaşılması ve bu yaklaşmanın da sanatlı bir şekilde ifade edilmesi ile ortaya çıkan sanat dalı mizah olarak tanımlanmıştır. Türk edebiyatında mizahın öncelikle XI. yüzyılda Divânu Lugati't-Türk'te "külüt" terimi ile karşımıza çıktığı görülmektedir. Külütün anlamı "halkın içinden çıkmış halkı güldüren şey, gülünç olan nesne" şeklinde verilmiştir. Bu kavram tarihi süreç içerisinde İslamiyet'in de kabulü ile birlikte nükte, kıssa, latife, mizah, gülüt, fıkra biçimlerinde kullanılmıştır (Saracaloğlu, vd., 2013).

Fındıklı (2013) mizahı az sözle çok fazla şey söyleme sanatı olarak tanımlamış; komik olan bir şeyi az hareketle ve(ya) az sözle bir çırpıda anlatabilmek olarak ifade etmiştir. Mizah, hem sanat ve edebiyatta hem de günlük hayatta kullanımı itibarı ile, var olan gerçekliğe farklı bakış açısı ile bakabilen, sorgulatan, sorgulatırken gülümseten, gülümsetirken düşündüren ve düşündürürken de farklı noktalara dikkat çekebilen anlatım tarzıdır (Alay, 2019).

Apte (1985) mizah ve kahkahayı, dünyadaki tüm kültürlerde ve hemen hemen tüm bireyler ve her tür kişilerarası ilişkide meydana gelen evrensel ve temel insan deneyimleri olarak açıklamıştır. Raskin (1985) benzer şekilde mizahın evrensellik boyutuna dikkat çekerek şaşırtıcı derecede çok sayıda şakanın ya da durumun, tüm insanları komik olarak olmasa da şaşırtıcı bir şekilde etkileyebileceğini belirtmiştir. Mizah, günlük yaşantının önemli bir parçası haline gelmiştir. İnsanları rahatlatan, eğlendiren, hayatı renklendiren ve sosyal ilişkilerde önemli bir yer tutan mizah, insanların bir arada olduğu, etkileşim ve iletişimde bulunduğu her yerde, hayatın her safhasında kendine yer bulmaktadır (Recepoglu,

2011). Bu bakımdan araştırmacılar tarafından mizahın birçok faydasından bahsedilmiştir. Cornett (1986) mizah duygusunun faydalarını şu şekilde sıralamıştır:

- İletişimi güçlendirir.
- Sağlığı kuvvetlendirir.
- Dikkati çekerek düşünceyi harekete geçirir.
- Zor anları yatıştırır.
- Motivasyonu artırarak enerji verir.
- Eğlendirici değeri vardır.
- Problemlerin çözümlenmesine yardımcı olur.
- Olumlu tavırlar ve bireyin kendisine olumlu bir bakış açısı getirir.
- Arkadaş edinmede yardımcı olur.
- Öğrencilerin okuma kalitesini ve miktarını artırır.
- Kültürler arası etkileşimin oluşmasında teşvik edicidir.
- İstenen davranışları artırır.
- Yaratıcı yeteneklerin ortaya çıkmasına yardımcı olur.

Mizah kavramı genellikle insanlarda tebessüme neden olmakta, olumlu duyguları çağrıştırmakta ve insanları olumlu davranmaya, olumlu düşünmeye, mutlu hissetmeye yöneltmektedir (Recepoğlu, 2011). Mizah, bağımsız bir tür olarak değil de yazınsal türlerin içerisinde kendine yer bulmuş bir anlatım tarzı olmuştur; ancak mizah yalnızca yazınsal türlerin de bir anlatım tarzı değildir. Mizahi yapılar geleneksel ve modern tiyatro türlerinde; şiir, roman, öykü gibi edebi türlerde; müzik, resim ve karikatürlerde de kullanılabilmektedir (Ünveren, 2020).

Mizahın en belirgin özelliği hiç şüphesiz zekânın ürünü olmasıdır. Tam da bu sebepten mizah yapmak güç bir iştir; üstelik güldürmek, biraz da insanların yeteneklerine bağlıdır. Bu etken, aynı zamanda mizahçının işini zorlaştıran bir durumdur (Oruç, 2010). Bir bireyin içinde bulunduğu düşünsel süreçler, o bireyin duygusal

durumunu da etkilemektedir. Birey olumsuz düşünme sürecinde ise negatif duygularını, olumlu düşünme sürecinde ise pozitif duygularını ifade etme eğilimindedir (Aslan, 2006). Mizah, hayatın eğlendirici yönünü fark etmemizi sağlayan bir sanat türüdür. Gülmeye sevk eden karikatür, konuşma, yazı ve resim sanatıdır. Mizah eserleri kimi zaman güldürme ve şaka maksadıyla yazılıp, çizilip, söylendiği gibi kimi zaman da belli düşünceleri ifade etmek için kullanılabilir (Fındıklı, 2013). Bu açıdan bakıldığında mizahın hem kullanım alanının çok geniş olduğu hem de farklı amaçlarla kullanılabileceği görülmektedir.

Mizahı sadece olumlu ya da olumsuz duyguların ifade edilmesi olarak görmemek gerekir. Örneğin yapılan araştırmalar bir kişinin karşısındaki kişiyle alay etmesini kendisini ondan üstün görme duygusundan kaynaklandığını belirtmişlerdir. Bu tür durumlarda olumlu duygulardan bahsetmek pek de mümkün değildir. Fakat bireyin zihnindeki bilgiler ile ters düşen bir fıkraya gülmesi ise çoğu zaman olumlu duygulardan kaynaklanmaktadır (Çelik, 2014). Mizah, çizimle ve yazıyla yapılabileceği gibi sözlü de yapılabilir. Her ne biçimde yapılırsa yapılsın mizahın tek amacı güldürmek değil; çizgi, söz ve yazı ile gerçeği yansıtmaktır. Yaşamı, gerçeğin kendisi olarak düşündüğümüzde mizahın günlük hayatımızdaki ilişkilerden doğduğunu söyleyebiliriz (Akün, 1997).

Sonuç olarak mizahın hem bireyler özelinde hem de toplum genelinde özel bir işlevi olduğu söylenebilir. Araştırmacıların tanımlamaları ve açıklamaları mizahı farklı bakış açılarıyla ele aldıklarını ve mizahı çok yönlü değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır. Bu açıklamalar mizahın güldürme amacının ötesinde psikolojik ve sosyolojik açıdan pek çok farklı işlevi olduğunu göstermektedir. Mizahın sanatsal bir yönü olmakla birlikte yermesi, eğlendirmesi, düşündürmesi hem pozitif hem negatif boyutları olduğunu göstermektedir.

2. MİZAHIN OLUMLU YANLARI

Gülme ya da gülümseme tepkisi yaratmak için yazı, imge, hareket, müzik ya da konuşma aracılığıyla aktarılan mesajlar mizah olarak tanımlanabilir (Bremmer ve Roodenburg, 1997). Mizah, özünde başkaları ile bağlantı kurmaya yardımcı olmayı amaçlayan “pozitifliğin” bir yansımasıdır (Nikopoulos, 2017). Mizah ve gülmenin gerginliği azaltma, duyguları düzenleme ve stresle başa çıkma dahil olmak üzere, bireyler için bilişsel ve sosyal faydalar sağladığını gösteren çok sayıda kanıt vardır (Martin ve Ford, 2018).

İnsanlar neşenin olumlu duygusundan o kadar çok zevk alırlar ki, kendilerini güldürmede özellikle iyi olan bireylere çok daha fazla değer verirler. Bu kişiler genellikle iyi bir mizah anlayışına sahip olarak tanımladığımız insanlardır ve özellikle arkadaş olarak aranma eğilimindedirler (Bressler vd., 2006). Gülmenin başarı, mutluluk ve neşe ile ilişkili olduğuna kuşku yoktur. Gülme hoşnutluk ve mutluluk duygularının uyanmasını sağlar. Herhangi bir çözüm sağlamayan karamsarlık ve umutsuzluk duygularının yerine umutlu ve yeni bir bakış açısının oturmasına katkı sunar (Güler ve Güler, 2010). Mizah, evrensel bir kavram olup eğlendirmesi, güldürmesi gibi özellikleriyle geniş kitlelere ulaşma niteliğine sahiptir. Bu sebepten mizahın eğitsel boyutu da var olup kullanım alanı oldukça geniştir (Ünveren, 2020).

Martin (2007) mizahın birçok olumlu işlevi olduğunu belirterek bunları üç başlık altında toplamıştır.

- Stresten kurtulmak ve stresle başa çıkmak için mizah
- Uyandırdığı olumlu/pozitif duygular nedeniyle sosyal bağlar kurmak ve bunları sürdürmek için mizah
- Başkaları üzerinde etki yaratmak ve sosyal eylemleri teşvik etmek için mizah

Mizah bir dizi ciddi duygusal, sosyal ve bilişsel hedefe işleve hizmet eder (Martin ve Ford, 2018). Gülme eylemi ile iç içedir ve bu yönü ile ilişkileri kolaylaştırıcı ve kişiler arası önyargıları yıkıcı bir işleve sahiptir (Zengin, 2018). Hayatın uyumsuz ve saçma yönlerini belirginleştirip vurgulayarak sağlığı geliştiren ve eğlendiren durumlar mizah olarak kabul edilebilir. Bu tür müdahaleler sağlığı geliştirirken hastalıkların tedavilerini de desteklemektedir. Bu yolla sosyal algısal ruhsal ve fiziksel iyileşme sağlanmaktadır (Güler ve Güler, 2010). Mizahın çocuklara sağladığı yararlar olmakla birlikte yetişkinler, çocukların mizahi gelişim özelliklerini bildikleri takdirde, yetişkinler ile çocuklar arasındaki iletişimin kolaylaşacağı; çocuğun tanınması, izlenmesi ve anlaşılması açısından mizahın birçok yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı şekilde eğitimcilerin çocukların mizahi gelişim özelliklerini bilmeleri ise, buna uygun eğitim ortamları oluşturmaları açısından yarar sağlayabilir (Eskidemir Meral, 2013).

Özetle mizahın insan ilişkilerini kolaylaştıran, sosyal bağları güçlendiren, stresi azaltan önemli bir araç olduğu söylenebilir. Gülme ve mizah pozitif duyguları uyatarak bireylerin ruh halini iyileştirebilir, karamsar bakış açısının yerine daha iyimser bir bakış açısının oluşmasını sağlayabilir.

2.1. Mizahın Psikolojik Fonksiyonu

Chiarello (2010) ustaca kullanılan mizahın insan psikolojisi üzerinde oldukça etkili olabileceğini belirterek stresli ortamları yumuşatacağını, birey ile yakınlık kurmada etkili olacağını belirtmiştir. Du Pré (1998) mizahı tercih edip kullanan bireylerin morallerinin yüksek olduğunu, depresyondan uzaklaştıklarını ifade etmiştir. Beach ve Prickett (2017) mizah ve kahkahanın hastalarda kaliteli tedavi ve bakımın geliştirebileceğini ve psikolojik iyi oluşlarına katkıda bulunabileceğini tespit etmişlerdir. Yine Barron

(1999) mizahın oluşturduğu eğlence, yaratıcılık ve canlılıkla psikoterapik bir etki yarattığını ifade etmiştir.

Gölmek, sadece insana özgü bir reflekstir ve gerilim sonrası insanda bir rahatlama sağlar (Oruç, 2006). Gölmek tıpkı ağlamak gibi, insanların belli durumlar ve olaylar karşısında gösterdiği temel fizyolojik eylemlerden birisidir ve bu eylem birtakım etkenlere bağlı olarak ortaya çıkar. Birçok toplum, gölmenin/mizahın zararları ve faydaları üzerine çeşitli görüşler ortaya sunmuştur. Kimi zaman vazgeil(e)mez bir insan eylemi olarak görölen gölmek, kimi zaman insanları ciddiyyetten uzaklaştıran, gereksiz bir davranış olarak görölmüştür (Aydın, 2006).

Psikanaliz yönteminde anksiyetenin giderilmesinde kullanılan başarılı savunma mekanizmalarından birinin de şakalaşma olduğu bilinmektedir. Birey bu sayede mizahın olumlu etkilerinden yararlanarak yaşadığı olumsuzlukları olumluya çevirebilir (Demirci, 2013). Latta (2011) mizahın ürettiği kakhahanın psikolojik düzeyde bir rahatlama meydana getirdiğini belirtmiştir. Mizah, bireylerin iyileşmesine katkı sunan önemli bir bakım faaliyetidir. Karşılaştığımız sorunlar bizde çaresizlik, kızgınlık, çöküntü, korku yaratabilir. abalar sonuç vermediğinde yıldınlık da duyulabilir. Birçok hastalıkta hastalarda ciddi psikolojik sorunlar ve çöküntü durumları ortaya çıkmaktadır. Hastalara verilen psikolojik destek ağrı, korku ve kayıplara karşı dayanma gücü vermektedir. Danışmanlık hizmetleri ile psikolojik ve psikiyatrik tedavi ilaçları ise her zaman etkili olmayabilmektedir. Bu tür durumlarda gölme eylemi çoğu zaman büyük katkı sağlamakta hatta ilaçlardan daha büyük etki yapabilmektedir (Güler ve Güler, 2010). Bu açıdan mizah, insanlar ile eğlenceli bir şekilde etkileşime girmenin bir yoludur (Martin ve Ford, 2018). Yapılan bilimsel araştırmalara göre mizah insanlardaki sertliği, kabalığı, acımasızlığı en az seviyeye indirmeye yardımcı olmaktadır. Bu sebepten mizahın

insanlar üzerindeki psikolojik etkisinin oldukça olumlu olduğu söylenebilir (Yardımcı, 2010).

Mizahın psikolojik işlevleri üzerine yapılan çalışmalar ortaya koymaktadır ki mizah; iyileşme sürecini hızlandıran, depresyonu hafifleten, psikolojik iyi oluşu arttıran, stresle başa çıkmayı kolaylaştıran önemli bir araçtır. Doğru kullanıldığı takdirde sadece bir eğlendirme aracı değil psikolojik direnci arttıran bir destek işlevi görmektedir.

2.2 Mizahın Fizyolojik Fonksiyonu

Mizah hitap ettiğı insanı hangi oranda olursa olsun sağlıklı şekilde güldürebilen her şeydir (Nesin, 1973). Mizahın insanın ruh ve beden sağlığını olumlu yönde etkilediğı kabul edilen bir gerçekliktir. Gülme eylemi gerçekleştiğı vakit ciğerlerin ve diğerk bazı iç organların yaptıkları hareketler vücuda masaj etkisi yapmaktadır. Aynı zamanda mizah, baskılı bir ortamda bulunan insanda oluşan tansiyon ve stresle başa çıkmasını sağlar. İnsan içinde var olan espri yeteneğıyle çevresinde meydana gelen olaylardan en az etkilenme ile kurtulmaya çalışır (Oruç, 2006). Mizah, kortizol ve epinefrin gibi stres hormonlarının düzeylerini azaltan ve mezolimbik dopaminerjik ödöl sisteminin aktivasyonunu artıran fizyolojik sistemlerin uyarılmasını sağlar (Savage vd., 2017).

Latta (2011) mizahın fiziksel bir egzersiz biçimi olmasından dolayı fiziksel bir rahatlama getirdiğini ifade etmiştir. Mizahın algılanması ile birlikte gülme tepkisi uyarılır. Bu durum vücutta önemli fizyolojik değişikliklere neden olur. Gülme öncesi fizyolojik belirtilerde artış, daha sonra ise dinginleşme süreci yaşanır (Güler ve Güler, 2010). Neşeli kahkahalar araya girdiğinde, solunum düzeni de değişir (William, 1976). Mert (2014) uzmanların gülmenin faydalarını şu şekilde açıkladığını belirtmiştir:

- Tansiyonu düşürür
- Stresi azaltır

- İmmünoloji sistemini güçlendirir
- Kalp kaslarını güçlendirir
- Kan dolaşımını geliştirir
- Kahkaha esnasında akciğerlere giden oksijen zindelik verir
- Kalp kaslarını güçlendirir
- Sakinleştirici etki yaratır
- Kronik ağrılardan kurtarır

Mizahın insan vücudunda stres hormonlarını azaltarak beden ve ruhun sakinleşmesine, bağışıklık sisteminin güçlenmesine, kalp sağlığının iyileşmesine vb. fizyolojik etkileri olduğu görülmektedir. Mizahın fizyolojik sağlık üzerindeki bu etkileri onun bir eğlenceden öte fiziksel bir egzersiz görevi olduğunu ortaya koymaktadır.

2.3. Mizahın Bilişsel Fonksiyonu

Mizah, insanların söyledikleri ya da yaptıkları, başkalarının komik olarak algıladığı ve onları güldürme eğiliminde olduğu her şeyi temsil eden çok yönlü, geniş bir terim olup eğlenceli bir uyararı yaratarak algılamaya giden bilişsel süreçleri temsil eder (Ruch, 2001). Turner (1980) mizah üretimini üstbilişsel bir faaliyet olarak niteleyerek yaratıcılık için motive edici bir unsur olduğunu ifade etmiştir. Derks (1987) insanların hızlı uyaran-tepki ilişkileri kurarak mizah üretebildiklerini ifade ederek mizah yapabilen insanların iki uzak çağrışım arasında hızlı bağlantı ve komik uyumsuzluklar yaratabildiklerini belirtmiştir. Tamblyn (2003) yaptığı gözlemlerde iyi mizah anlayışına sahip bireylerin daha gelişmiş zihinlere sahip olduğunu tespit etmiştir.

Mizah algılama, anlama ve takdir etme gibi bilişsel süreçleri içerir ve bu süreç oldukça karmaşıktır (Forabosco, 2008). Suls (1972) ise iki aşamalı bilişsel bir mizah işleme modelinden bahsetmektedir. İlk aşamada, dinleyici bir uyumsuzluk fark edip algılar. İkinci aşamada ise dinleyici uyumsuzluğu anlamlandırmaya

çalışır ve böylece komik bulduğu ifadeyi problem çözmeye benzer bir süreç ile çözmeye çalışır.

Mizah kaynaklı gülme, daha karmaşık ve daha üst düzey dengeleri içermektedir. Değişik espriler beynin farklı bölümlerini devreye sokabilir. Mizahın algılanması merkezi sinir sistemi yollarının kullanılmasını gerektirir. Gülmek, fiziksel bir yaşantıdır. Gülme sebebinin farkına çoğu zaman gülmenin sonunda varılır. Yapılan birçok araştırma gülmenin oluşumuna beynin değişik bölümlerinin katkıda bulunduğunu göstermektedir (Güler ve Güler, 2010). Mizah, özellikle yaratıcılık olmak üzere sosyal ilişkilerin düzenlenmesi ve kurulmasında, stresle başa çıkmada, rehberlik faaliyetlerinde kullanılmasının yanı sıra; temel dil becerisi yetkinliğinin geliştirilmesinde de önemli bir araçtır. Mizah, derslerin daha zevkli hale getirilmesinde, olumlu ve uygun öğrenme ortamlarının oluşturulmasında, ödüllendirmede ve iletişim becerilerinin geliştirilmesinde eğitim öğretim için vazgeçilmez bir araçtır (Ünveren, 2020).

Kullanılan mizahi dil ister sözlü ister yazılı olsun doğası gereği çok anlamlıdır ve belirsizdir. Anlamları, birden fazla bağlam alanına gömülüdür ve her zaman etkileşim içinde, etkileşim yoluyla müzakere edilir (Bell ve Pomerantz, 2006). Öğrenenler tarafından bilginin nasıl alındığı ve o bilgi ile ilgili zihinde nasıl bir şema oluşturulduğu öğrenme ortamı ile çok yakından ilişkilidir. Öğretimin işitsel ve görsel araçlar ile desteklenmesi, dikkat çekici ve zengin bir öğrenme ortamının hazırlanması öğrencilerin zihninde bilginin sistemli şekilde işlenmesini kolaylaştırmakta, hızlandırmakta ve öğrenme sürecini daha zevkli hale getirmektedir. Unutulmamalıdır ki modern bir öğrenme ortamının ön koşulu öğrenenlerin birden fazla duyusuna hitap etmektir (Koğ ve Başer, 2011).

Mizahın anlama, algılama, yaratma, eleştirel bakma gibi bilişsel süreçlerle bağlantılı olduğu görülmektedir. Mizahın ortaya koyduğu karmaşık yapı bireylerin özellikle de öğrencilerin zihininde

farklı şemalar oluşturmakta ve etkili öğrenme süreçlerinin oluşmasına neden olmaktadır. Mizah beynin bazı bölgelerini uyarak uyumsuzlukları fark etmesini ve daha sonra anlamlandırma sürecine girmesini sağlamaktadır. Bu durum mizahın zekayı işlevsel hale getiren bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

3. MİZAHIN OLUMSUZ YANLARI

Mizahın avantajları olduğu gibi dezavantajları da vardır. Öğretim amaçlarına uygun olmadığı algılandığında ve sadece eğlence amacıyla kullanıldığında, öğrenciler öğrenmeyi anlamsız olarak algılayacakları için alay etmelerine neden olarak öğrenme sürecine zarar verebilir (Baid ve Lambert, 2010). Bu nedenle sınıfta mizah kullanırken dikkatli olmak gerekir. Öğretmenlerin sınıflarına ve öğrencilerine karşı duyarlı olmaları, anlaşılması zor ve saldırgan mizahtan kaçınmaları elzemdir. Çünkü bazı öğrenciler mizahı doğru yorumlamakta zorluk yaşayabilir (Ostrover, 2009). Bu durum öğretmenler ile öğrencilerin iletişim kanallarını tehlikeye sokabilir ve güvensiz bir sınıf ortamı oluşturabilir (Baid ve Lambert, 2010).

Olumlu düşünebilme ve pozitif mizah duygusu, olumlu sosyal yeterlikler sergilenmesine neden olurken, kendini kötü hissetme ve negatif mizah duygusu ise olumsuz sosyal yeterlikler sergilenmesine neden olur (Topal, 2013). Mizah kullanırken sosyal koşulları ve içinde bulunulan çevresel koşulları göz önünde tutmak gerekir. Aksi durumda mizah kullanımı kişide kızgınlık ve öfke oluşturabilir, olumsuz bir etki meydana getirebilir. Bu nedenle mizah kullanılacağı zaman içerik, zamanlama ve algılama ölçütlerini göz önünde bulundurmak gerekir (Mert, 2014). Mizahın ortaya çıkardığı dayanışma, yerini düşmanlık ve dışlanmaya bırakıyorsa bu durumda mizah yardımsever ve hoşgörü tarzı ile gerçekliğin tamamını kucaklayan evrensel anlamdaki komiklikle çelişmektedir (Eagleton, 2019). Düşünmeden, aniden ve hazırlıksız yapılan mizahın tarafları

dışlayabileceği, gücendirebileceği, ilişkilerde yıkıcı etkilere ve kırılmalara neden olabileceği unutulmamalıdır (Şahin, 2018).

Öğretmenler tarafından kullanılan mizah türü oldukça önemlidir. Wanzer vd., (2006) yaptıkları çalışmada öğrencilerin aşağılayıcı veya saldırgan mizahı, özellikle de kendilerine ya da akranlarına yönelik mizahı takdir etmediklerini belirlemişlerdir. Eğitim alanında mizah kullanılmasının pek çok yararı olduğu gibi yanlış kullanımında da birçok zararı olabilir. Bu bağlamda dikkat edilmesi gereken nokta, öğrencilerin ve mizah kullanılacak ortamın özelliklerinin iyi bilinmesi, yerinde, zamanında ve uygun olan mizahın kullanılmasıdır. Bilinmelidir ki mizahın taşlayıcı, kırıcı, alay edici, tuhaf biçimlerde kullanılması öğrencileri rahatsız ve rencide edecektir (Akkaya, 2011). Sınıf ortamında mizah kullanılmasının olumlu bir sınıf ortamı oluşturulması ve öğrencilerdeki kaygı ve stresin azaltılması açısından önemi büyüktür. Ancak bunun dozajının çok iyi ayarlanması gerekmektedir (Çelik, 2014).

Appleby (2018) aşağıda belirtilen mizah durumlarından kaçınılması gerektiğini belirterek bu hususlara dikkat edilmediği takdirde mizahın birçok olumsuz etkileri olacağını belirtmiştir:

- Öğrencileri utandırmayı ve küçük düşürmeyi içeren mizah
- Öğrencilerin anlamak için gerekli arka plan bilgisine sahip olmadıkları için “anlamadıkları” mizah
- Öğretilen konu ile alakasız mizah
- Şiddet içeren veya rahatsız edici mizah
- Cinsel içerikli mizah
- Azınlık gruplarına göndermeler içeren mizah
- Garip veya utanç verici şekilde sunulduğu için mizahi olmayan mizah.

Mizahın yanlış kullanımında birçok zararı olabilir. Kırıcı, taşlayıcı, tuhaf, alay edici şekillerde mizahın kullanılması karşıdaki

kişiyi rencide edebilir. Bu açıdan mizahın kullanılacağı ortam ve ortamda bulunanların özelliklerinin iyi bilinmesi gereklidir. Yerinde ve zamanında uygun olan mizah kullanılmalıdır (Mert, 2014). Bireyin karşı tarafı veya kendisini aşağılayıcı mizah kullanması olumsuz sonuçlar doğurabileceği gibi uygun olmayan zamanda yapılması da ortamda gerginliğe neden olabilir. Her birey her şakayı hoş karşılamayacağından yanlış kişilere karşı mizah kullanımı da çatışmalara ve beklenmeyen tepkilere neden olabilir (Zengin, 2018). Mizahın eğitim-öğretim ortamında kullanılmasına azami ölçüde dikkat edilmelidir. Çünkü zararlı etkileri sınıfta dikkatleri dağıtabilir. Olumsuz mizah, öğrencilerin ders motivasyonunu azaltabilir ve böylelikle öğrenmeyi engelleyebilir. Bir bireyin etnik ya da cinsel özelliklerine, engelliliğine yapılan atıflar uygunsuzdur (Poirier ve Wilhelm, 2014).

Sonuç olarak mizah doğru kullanıldığında eğlendirici ve rahatlatıcı bir etki yaratırken yanlış kullanıldığında önemli ve büyük sorunlara yol açabilir. Özellikle dozajı iyi ayarlanmayan, rahatsızlık veren, şiddet içeren, utandıran, küçük düşüren, dışlayan, alaycı mizah tarzları kişiler üzerinde birçok olumsuz etkiye neden olmaktadır. Bu nedenle mizah kullanacak kişinin uygun ortamda, uygun zamanda ve uygun bir üslupla mizahı kullanması gerekmektedir.

4. MİZAH ÇEŞİTLERİ

Mizahi unsurlar değişik türlerde ortaya çıkabilmektedir. Bunların başlıcaları fıkra, mizahi şiir, mizahi hikâye, karikatür, espri, ironi ve latife (şaka) olarak özetlenebilir. Bu türler, katı ayrımlar ile sınırlandırılmazlar. Çağına göre, bazıları sönükleşip kullanıl(a)mayacağı gibi bazıları da aşırı bir canlılık kazanabilir. Zamanla bunların arasına yeni mizah türleri katılabilir (Öngören, 1998). Çoğu zaman bu mizah çeşitleri birbirinin yerine ve aynıları olarak kullanılabilir (Özgüleş, 2020). Oysa aralarında ince

farklar bulunmaktadır. Bu kapsamda aşağıda bazı mizah türlerine kısaca yer verilmiştir:

4.1. Fıkra

Arapça kökenli bir sözcük olan fıkra, özlü ve kısa anlatımı olan nükteli, güldürücü hikâyecik anlamına gelmektedir (TDK, 2022). Fıkra anlatıldığı ortamda çoğıu zaman eğlence sağlar. Bu yönü ile eskiden beri hep çekici bir özelliğıe sahip olmuştur (Öngören, 1998). Fıkralar eğitici ve öğretici yönlerinin yanında içinde çarpıklıkları, eski ve yeni arasındaki çatışmaları, gülünç ve kötü hadiseleri barındırmaktadır (Sevindik, 2021).

4.2. Mizahi Şiir

Alay, ironi, hiciv gibi birçok mizahi çeşidin şiirde kendine yer bulabilmesidir. Mizahi şiir, hem şairin hünerini göstermesini, hem de mizahı kullanarak insanları eğlendirmesini sağlar. Günlük hayata dair komik unsurlar şiirdeki yerini alır. Mizahçı şiirde imgelerin yerine, esprileri kullanarak amacına ulaşır (Öngören, 1998).

4.3. Mizahi Hikaye

Herhangi bir olay veya konunun alışılmadık, gülünç yönlerini yansıtarak insanı eğlendirme, güldürme ve düşündürme amacı ile yazılan mizahi öykülerdir. Mizahi hikayelerde anlatılmak istenen konuya veya yaşanan aksaklıklara nükteli bir yaklaşım söz konusudur. Komik, şaşırtıcı ve eğlenceli olayların anlatılarak bunlara uygun çizimlerin yer aldığı mizahi hikayeler çocukların ilgisini fazlasıyla çekmektedir (Ural, 2017)

4.4. Espri (Nükte)

Nükte Arapça'dan Türkçe'ye geçmiş bir kelime olup düşündürücü, şakalı, ince anlamlı söz manalarına gelmektedir. Davranışta, sözde, yazıda, resimde olay ve olguların derin ve ince anlamlarıyla sunulmasıdır (TDK, 2022). Göçgün (2009) nüktenin sanatlı ve düşündürücü özelliklerinin yanında herkesin kolayca anlayamayacağı bir yönünün olduğunu da belirtmiştir. Espri sözcüğü Fransızca kökenli olup kullanım alanı olarak nükte sözcüğünün karşılığıdır.

4.5. Latife (Şaka)

Latif; hoş, ince, yumuşak, nazik kökünden gelmektedir. Eğlendirmek ve güldürmek maksadıyla karşısındaki kişiyi incitmeden söylenen söz veya yapılan harekettir (TDK, 2022). Latife insanı gülümseten bir şekilde ifade edilir fakat anlamı gizlidir (Göçgün, 2009).

4.6. İroni

Türk Dil Kurumu sözlüğünde alaylı ve dolaylı anlatım, alaysılama olarak ifade edilen ironi kavramı söylenen sözün tersini kastederek olay veya kişiyle alay etme anlamlarına gelmektedir (TDK, 2022).

4.7. Karikatür

Karikatür, kişi ya da olayların çelişkili yönlerini abartılı çizgilerle mizaha dönüştüren görsellerdir (Ana Britannica, s. 628). Görsel iletişim araçlarına ve küçük metinlere dayanan ifade biçimlerini içeren karikatürler, özellikle günümüz gençlerine ve çocuklarına mükemmel bir şekilde uymaktadır. Çünkü bir konu onlar için ilginç değilse, pasajları atlarlar ve metni hızlı bir şekilde

bitirmeye çalışırlar. Bu nedenle karikatürlerin kullanılması günümüz dünyası için oldukça uygundur (Grunwald, 2003).

Karikatür sanatı her yaş grubunun dikkatini çekmekte olup kullanımı oldukça yaygındır. Türkiye’de mizah ve karikatürlerin eğitimde kullanılması ile ilgili çalışmaların 2000’li yıllardan sonra yoğunluk kazandığı görülmektedir (Demirci, 2013). Türkiye’de ilk defa 2005 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yeniden yapılandırılan İlköğretim Türkçe Öğretim Programı’nda Görsel Okuma başlığı altında 4. ve 5. sınıf kazanımlarına “Karikatürde verilen mesajı algılar” ifadesiyle karikatürün kullanılması teşvik edilmiştir (Şengül ve Dereli, 2013). Karikatürler, mizahi bir bakış açısı ile sosyal hayattaki çeşitli sorunlara insanların dikkatini çekmeyi amaçlar. Hiç kelime kullanmayarak ya da çok az kelime kullanarak olayların abartı içerecek şekilde tasvir edilmesi ve görsel hafızaya hitap etmesi okuyucuların sıkılmadan konuyu kavramasını sağlar (Uygun ve Üztemur, 2015).

Karikatürler eğlenceyi, düşünmeyi, hicvi, gülmeceyi ve görselliği içeren aynı zamanda tüm yaş gruplarına hitap eden sanatın ürünleridir (Kaya vd., 2016). Karikatür, yaşanan sorunların gerçek sebeplerini ortaya koyarken kendine ait yöntemleri kullanır. Sorunlara, insanlığın daha iyi koşullarda ve daha güzel bir dünya ortamında yaşamasını amaçlayan bir bakış açısıyla bakar ve sorunları yine bu bakışla eleştirir (Çiğdemtekin, 2007). Karikatür ile işlenen dersler, fikirlerini ifade etmekten çekinen ve özgüveni düşük seviyede olan öğrencilerin motivasyonunu arttırmaktadır (Yurttadur, 2019). Tartışmalı konularda öğrencilerin sınıfta tartışma becerileri ile demokrasi algılarının gelişiminde karikatürlerin önemi büyüktür. Dersin daha ilgi çekici bir hale getirilmesinde, uzamsal ve görsel zekanın gelişiminde karikatürlerin uygun bir yöntem olduğu söylenebilir (Uygun ve Üztemur, 2015).

Karikatürün hem içeriğinde hem çizgisinde mizah vardır. Ancak karikatür mizah unsurlarını olduğu gibi kullanmayarak çizgi

ile anlatılacak şekilde yeniden oluşturur (Çiğdemtekin, 2007). Karikatürlerin kullanımı kadar hazırlanışı da büyük önem taşımaktadır. Karikatürler hazırlanırken aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi gerekir:

- Çizilen resimler büyük olmalıdır.
- Karikatürler konu ile uyumlu olmalıdır.
- Politik bir mesaj içermemelidirler.
- Karikatürler çizilerken farklı ve ilgi çekici renkler kullanılmalıdır.
- Yazılar büyük olmalıdır.
- Yazılar ve resimler arasında ilişki bulunmalıdır.
- Hazırlanan karikatürler öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyine uygun olmalıdır.
- Güncel bilgilere yer verilmelidir.
- Hazırlanan karikatürlerde mutlaka çerçeve bulunmalıdır.
- Karikatürlerin sayfa sayısı birden fazla ise sayfa numarası verilmelidir (Barut, 2017).

4.7.1 Karikatür ve Eğitim İlişkisi

Eğitimin tüm aşamalarında özellikle de çocukluk yıllarındaki aşamalarda öğrenciler için uygun öğretim yöntemlerinin geliştirilmesine büyük ihtiyaç vardır. Çünkü bu yaş dönemleri insan kişiliğinin gelişiminde biçimlendirici bir aşamayı temsil etmektedir (Titi ve Abu Shrikh, 2007). Hilah (2009) bu dönemlerde görsel ve çizimlerin kullanıldığı öğretim yöntemlerinin, sözel metinlere dayanan öğretim yöntemlerine göre zihinsel beceriyi geliştirmede daha etkili olduğuna dikkat çekmiştir. Birçok eğitimci resim, görsel ve çizimleri kullanmanın, dikkat çekme yetenekleri nedeniyle öğrencilere öğretmek için heyecan verici bir yol olduğunu ifade etmiştir (Suzuri Hernandez, 2010). Karikatür yaklaşımı, uygulanan öğretim yöntemlerinden biridir. Bu yöntemi fen öğretiminde

kullanan kimi araştırmacılar, karikatürler aracılığıyla yapılan öğretim, öğrenme-öğretme sürecini yönetilebilir kıldığını, öğrenci motivasyonunu artırdığını ve sınıf yönetimi sorunlarını en aza indirdiğini ifade etmektedir (Keogh vd., 1998; Lomax ve Moosavi, 2002; Naylor ve McMurdo, 1990). Yine araştırmalara göre, öğrenciler geleneksel ders kitapları yerine karikatürler ve çizgi romanlar kullanırlarsa soyut kavramları daha iyi öğrenmektedirler (Kabapınar, 2005).

Mizahi bir yönü olan karikatürler sürekli eğlence arayışında olan ve öğrenme ortamında kısa sürede sıkılan öğrencilerin ilgisini çekmektedir. Gerek mizah gerek karikatür öğrencilerin derste sıkılmalarını engeller, daha uzun süreli konsantre olmalarını ve zor olarak görüp sevmedikleri dersleri dahi sevmelerine olanak sağlar (Çelik, 2014). Karikatürlerin temelinde bireyi düşündürmek vardır. Öğrenciler bir karikatürü tartışma ortamı içinde fikir alışverişı yaparak düşünerek yorumlayabilirler. Ancak her karikatür öğrencileri düşündürme özelliğine sahip değildir. Bunun nedenle doğru karikatür sunmak çok önemli ve etkilidir (Barut, 2017).

Karikatürün zihinsel gayret gerektiren bir öğretim metodu olması, görme duyusuna hitap etmesi, yaşamı ve insanı konu alması kalıcı öğrenme üzerinde etkili olabileceğini düşündürmektedir (Katipoğlu, 2016). Sınıf içerisinde kullanılan mizah, işlenen konuların daha etkili biçimde akılda tutulmasına ve öğretmenin daha etkili olmasına destek verebilir (Oruç, 2010). İsteksiz bir öğrenci için tam bir düz yazı metin göz korkutucu olabilir. Böyle bir durumda komik görsellerle desteklenmiş ve parçalara bölünmüş metinler öğrencilerin hayal gücünü kullanmasını ve öğrenmesini sağlar (Anuradha, 2016). Karikatürlerin bazı sınırlılıklarına rağmen eğitim-öğretim ortamında kullanılmaları gerekmektedir. Çünkü karikatürler vasıtasıyla öğrencilerin öğrenme etkinliklerine katılma istekleri ve şevkleri artmaktadır. Gelişmiş ülkelerde eğitim- öğretimde karikatürlere daha fazla yer verilirken Türkiye’de karikatürler

eğitimde çok yaygın kullanılmamaktadır. Karikatürlerin bahsedilen yararları dikkate alındığında ülkemizde kullanımı da mutlaka artırılmalıdır (Barut, 2017). Ders işlerken karikatür kullanımı motivasyonu artırmanın yanı sıra geleneksel yöntemlere kıyasla öğrenci başarısını yükseltme ve takdirini daha fazla kazanma açısından etkili bir öğretim aracı olarak görülmektedir (Bayülgen, 2011). Karikatürler öğrencilerin resimler üzerinde fikir üretmesini sağlarken dilsel açıdan ilerlemelerine de olanak sağlar (Çalışır, 2011). Gülünç görseller, karikatürler öğrencilerin kelime ediniminde keyif alarak keşfetmeleri için mükemmel araçlardır (Anuradha, 2016). Çünkü karikatürlerde verilen mesajı anlamak için çaba gösteren öğrenci, verilen mesajı yorumlayabilmek ve bunu ifade edebilmek için iyi bir dil becerisine sahip olmalıdır. Karikatürde verilen düşüncüyü kendi düşünceleri ile buluşturabilmelidir (Çalışır, 2011). Dersi işleme esnasında kullanılacak karikatürlerin faydaları şu şekilde sıralanabilir:

- Öğrencilerin motivasyon düzeyini artırır.
- Dersin sıkıcı atmosferini dağıtıp eğlenceli eğitim ortamı sağlar.
- Öğrencilerin yaratıcı ve çok yönlü düşüncelerini sağlar.
- Öğrencilerin dikkatini kısa bir sürede toplayabilirler.
- Öğrencilerin konu ile ilgili kazanımlara kolay şekilde ulaşmasını sağlar (Barut, 2017).

5. MİZAH KURAMLARI

Mizah bir muammadır. Hayatımızın mizaha açık olmayan hiçbir yönü yoktur: arkadaşlarla ilişkilerde, işte, evde ve hayatımızın her alanında bu büyüleyici fenomenle karşılaşırız (Gremigni, 2012). Aslında, mizah ile ilgili çok sayıda kuramın doğmasının nedeni mizaha olan ilginin artmasıdır (Foot ve McCreddie, 2006). İnsana özgü diğer olgular gibi gülme ve mizaha yüklenen anlam da çağlara

ve kùltùrlere göre değişmiştir. Gùlme ve mizahın ne olduğu, insanların niçin güldüğü konusunda günümüze kadar birçok çalışma yapılmıştır. Tarihsel süreçte gülmeye yüklenen anlam ile ilgili farklı bakış açıları ortaya çıkmıştır. Yaşanan tüm bu süreç gülmeyi tartışan ve nedenini araştıran birçok gülmeye ve mizah kuramının ortaya çıkmasına neden olmuştur (şahin, 2018).

Bilim insanları tek, basit bir mizah kuramının imkansız olduğunu düşünmüşlerdir. Hepsi kendi yararlı bakış açılarına sahip pek çok teori ve yaklaşım ortaya koymuştur (Veatch, 1998). Mizah ve gülmenin nasıl doğduğuna ve işlediğine ilişkin birçok teori ve görüş bulunmaktadır. Bu görüşler Platon ve Aristoteles gibi Antik Yunan filozoflarından Robert Solomon gibi günümüz filozoflarına kadar uzanmaktadır (Dinçer, 2019; Dionigi, 2012). Gülmeye eylemi, basit bir olay şeklinde görölüp biyolojik ve fizyolojik olarak açıklansa da psikolojik olarak da açıklanması gereken bir tepkidir. Gülmenin psikolojik yönünü açıklayıp tanımlamak ise çok basit değildir. Bu nedenle düşünürler tarafından çeşitli gülmeye kuramları ortaya atılmıştır. Komikliğin nasıl ortaya çıktığı ile ilgili de görüşler ortaya koyan bu kuramlar genel anlamda gülmenin nedenleri üzerinde durmaktadır (Yalçınkaya, 2019). Çocuklar da dahil olmak üzere insanlar mizahı farklı nedenlerle ve farklı şekillerde kullanırlar. Yani neden güldüğümüzü açıklayan tek bir teori yoktur (Loizou ve Loizou, 2019). Morreal ise tüm bu açıklamaları üç kuram altında özetlemiştir.

5.1. Üstünlük Kuramı

Aristoteles ve Antik Yunan filozoflarına kadar uzanan bu kuram, mizahı bir üstünlük ifadesi olarak tanımlamaktadır (Dionigi, 2012). Hobbes tam olarak kuramı açıklayıp tanımlarken “*İnsanlar şanssızlıklara ve ahlaksızlıklara gülerler, burada hiçbir zekâ ya da şaka yoktur*” diyerek kişinin kendi zayıflıklarını başkalarının

zayıflıkları ile karşılaştırarak kendini üstün gördüğünü ifade etmiştir (Hobbes, 1999).

Rapp (1951) üstünlük mizahını, insanı ilkel benliğine götüren bir mizah türü olarak tarif etmiştir. Bu teoriye göre mizah, alt sınıf ile üst sınıf arasındaki farkın üstünlük olarak dışa vurumudur (Dinçer, 2019). On sekizinci yüzyıla kadar felsefe tarihine üstünlük teorisi hakim olmuştur (Critchley, 2020). İnsanların gülme eylemleri şartlara göre farklılık göstermektedir. Gülme bazen normalin dışında meydana gelen durumlara verilen tepki iken bazen de karşıdakini düşük görme, küçümseme ile ilgilidir (Eagleton, 2019).

Ruch ve Hehl (1998) üstünlük kuramının geleneksel olarak 'üstün' olduklarına inanan grupların davranışlarını tahmin etmede oldukça başarılı bir şekilde kullanılabileceğini belirtmişlerdir. Üstünlük kuramında gülme kişinin başkasına karşı hissettiği üstünlük algısından kaynaklanır. Dalga geçme, küçük düşürücü tavırlar, iğneleyici söz, alay şeklindeki durumlar üstünlük kuramıyla yakından ilgilidir (Şahin, 2018). Kişi kendisini ait olduğu sınıfla özdeşleştiriyorsa olumlu bir tutum sergiler; özdeşleştirmiyorsa olumsuz bir tutuma sahip olabilir. Bu teori insanların içinde bulundukları grup ile özdeşleşmemesi nedeniyle grup üyelerini küçümseyen mizahla eğlendiklerini öne sürer (La Fave vd., 1996).

En eski ve yaygın bir kuram olan üstünlük kuramında kişi veya olaylarda görülen durumların kıyaslanması ile birdenbire ortaya çıkan üstünlük duygusu sonucunda hissedilen neşeli bir hal söz konusudur (Toksöz, 2022). Güler ve Güler (2010) bu kurama göre belli bir karakterde veya kişide herhangi bir kusur olduğunda, birey dezavantajlı duruma düştüğünde gülme ve eğlenme durumlarının ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Eagleton (2019) ise üstünlük kuramını oldukça mantıksız ve komik olarak değerlendirmektedir. Eğlenmek ve keyiflenmek için karşıdaki bireyi alaşağı etme duygusunun şaşırtıcı bir sapkınlık duygusu içerdiğini belirtmiştir. Üstünlük kuramının dayandığı temel görüş, gülme

eyleminin bir bireyin diğer bireyler üzerinde kurmak istediği hakimiyettir. Bu kuram genel anlamda gülmeyi “alay etme” olarak ele almaktadır (Bayrakçı, 2019).

5.2. Uyuşmazlık Kuramı

Uyuşmazlık kuramı, mizahın sosyal ve duygusal yönlerine daha az odaklanırken, bilişsel yönlerine daha spesifik olarak odaklanır. Bu kuramda uyumsuzluk algısının, bir şeyin komik olup olmadığını belirlemede çok önemli bir etken olduğuna inanılmaktadır (Dionigi, 2012). Suls’a (1972) göre, bir şakayı/mizahı anlamak bir problem çözme görevidir. Bir şakanın/mizahın işlenmesi aslında iki temel adımdır: Birincisi, kişi öncüllere göre uyumsuz bir sonuç bulur. İkincisi, uyumsuzluğu tekrar çözmeye çalışan, yani sonuca anlam veren ve onu öncüllerle uzlaştıran bir şey bulmaya çalışan bir problem çözme görevi üstlenilir. Bilişsel kural bulunduğunda, tutarsızlık ortadan kalkar ve şaka komik olarak algılanır. Bilişsel kural bulun(a)mazsa, uyumsuzluk kalır ve şaka eğlence yerine şaşkınlık yaratır. Bu bakış açısına göre mizah, bir uyumsuzluğun sürekli varlığından ziyade ortadan kaldırılmasında veya çözülmesinde yatmaktadır.

Dionigi (2012) her uyumsuzluğun mizah olarak nitelendirilemeyeceğini, bazı uyumsuzlukların sadece kafa karıştırıcı veya tehdit edici olabileceğini belirtmiştir. Morreal (2011) bu noktada sadece uyumsuzluğun yetersizliğini bir örnekle açıklamıştır. Banyo kapısını açan bir kişinin küvette bir kaplanla karşılaşmasının kişinin beklentileriyle son derece uyumsuz olacağını ancak bu durumla karşılaşan kişinin muhtemelen eğlenceden ziyade büyük bir korku yaşayacağını ifade etmiştir.

Uyuşmazlık kuramına göre beklenen sonucun aksine başka bir sonuç ortaya çıktığında gülmeye eylemi gerçekleşir. Bilinen şeyler ve mantık, birlikte bulunmayan unsurlarla yer değiştirdiğinde mizah ortaya çıkmaktadır (Güler ve Güler, 2010). Mizah kuramları

arasında en çok kabul gören kuramın uyumsuzluk kuramı olduğu ifade edilmektedir. Kurama göre gülme eylemi, alışıldık ve bilindik olaylarda beklenmedik ve sıra dışı bir durum ortaya çıktığında oluşmaktadır (Şahin, 2018).

Uyumsuzluk kuramı gülme olayının düşünsel boyutu ile ilgilidir. Yani normal olarak görülme-yene veya mantıksal olmayana zihnin verdiği tepkidir (Bayrakçı, 2019). Mizah, öyle olmasını beklediğimiz veya bildiğimiz durum ile alayda, şakada ya da espride cereyan edenler arasında hissedilen uyumsuzluktan doğmaktadır (Critchley, 2020). Mizah yapıldığı esnada mizahın içeriğiyle bağlantılı olarak olayların nasıl gitmesine yönelik bir beklenti söz konusudur. Ancak mizahı yapan kişi beklentiyi birden tersine çevirerek espride beklenmeyen bir nokta oluşturur. İşte asıl keyif veren ve komik bulunan şey beklenmeyen bu ani değişimdir (Şahin, 2018). Farklılık, benzerlik, zararsızlık, birdenbirelik, sürpriz gibi birçok kavramı kapsayan (Güler ve Güler, 2010) uyumsuzluk kuramı alan yazında uygunsuzluk kuramı olarak da adlandırılmaktadır.

5.3. Rahatlama Kuramı

Rahatlama kuramında Freud'un görüşleri önemli bir yer tutmaktadır. Başlangıçta yazar ve filozof Herbert Spencer'dan etkilenen Freud, kahkahaların cinsel ve saldırgan dürtüler nedeniyle bastırılmış olduğunu ve içgüdüsel bir enerji patlaması ile boşaltıldığına inanmaktadır. Sinir sistemine kanalize edilen enerjiye artık ihtiyaç duyulmadığında, kahkaha yoluyla serbest bırakıldığını belirtmektedir (Freud, 1960).

Bu kurama göre gülmek, fizyolojik bir eylemdir (Bayrakçı, 2019). Gülme eylemi sinirsel enerjinin serbest bırakılması olarak ifade edilir (Critchley, 2020). Mizahın işlevi, aşırı gerilimin boşalmasını sağlamak ve sıkıntıdan kurtulmaktır (Güler ve Güler, 2010). İnsan gülme yolu ile içinde biriktirdiği siniri boşaltır (Toksöz, 2022).

Freud'a göre insanlar gülünecek durumlar için belli miktarda enerji ayırmışlardır. Özellikle yasaklanmış ve bastırılmış duygu ve düşünceler için kullanılacak enerji espri yaparken kullanılmaktadır (Freud, 2003). Rahatlama kuramı mizah sonucu ortaya çıkan gülme, haz alma davranış ve duyguları içermektedir (Toksöz, 2022). Kuram gülmenin girdiği fiziksel biçimin sebebini sorgular ve bu durumun biyolojik işlevini incelemeye çalışır (Şahin, 2018).

Sonuç olarak gülme eylemine birbirinden farklı yaklaşımların olduğu görülmektedir. Bazı düşünürler gülmeyi insanların rahatlaması sağlayan, fiziksel bir eylem olarak açıklarken bazıları ise birtakım inanç ve öğretilerin hegemonya kurarak üstünlük sağlamak amacıyla kullandığı bir eylem olarak ele almışlardır (Bayrakçı, 2019). Her üç kuramın da üzerinde durduğu nokta bahsedilen değişimin ani olması gerektiğidir (Şahin, 2018).

6. MİZAH VE EĞİTİM

Eğitim, öğrenme ve öğretme süreçlerinin yaşandığı bütüncül bir olgu olarak tanımlanabilir. Bu olgunun sağlıklı şekilde gerçekleştirilmesi, farklı sebeplere dayalı olarak değişebilir. Öğretmen-öğrenci ilişkileri, mevcut alışkanlıklar, hazır bulunuşluk, eğitimin yapıldığı ortam, öğrencilerin tutumları gibi etkenler, eğitime dolaylı veya doğrudan etki eder (Aydın, 2006). Tamblyn (2003) mizahın eğitimciler için bir hediye olduğunu belirterek eğitim ve öğretmenlerin mizah kullanmaya direnmelerinin nedeninin korkudan kaynaklandığını ifade etmiştir. Bu korkunun altında şakacı ve esprili bir dinleyici kitlesini kontrol etmenin zor olduğuna inanmaları veya öğrencilerin uygunsuz bir şaka yapabilecek olmalarının yattığını, bu durumun yersiz bir korku olduğunu ve etkili-uygun mizahı korkmadan kullanmaları gerektiğini belirtmiştir.

Bell ve Pomerantz (2006) öğretmenliği zor bir meslek olarak tanımlayıp bu zor durumlarla başa çıkmak için mizahın güçlü bir kaynak olarak kullanılabileceğini belirtmişlerdir. Pek çok eğitimci

öğretirken mizahı içgüdüsel olarak kullanır. Komik hikayeler, karikatürler, şakalar ve fotoğraf ya da video şeklindeki mizahın olumlu sonuçları olduğu çeşitli araştırmalar ile ortaya konulmuştur (Ivy, 2013). Gibson (2019) mizahi materyallerdeki görsellerin dikkat çekici olmasından dolayı mizahi bilgiler içeren görsellerin, içermeyen görsellere oranla daha fazla dikkat çektiğini ve izlendiğini belirtmiştir. Akkaya (2011) sevimsiz olan bir konunun mizah ile sevimli hale getirilip öğretilmesinin mümkün olabileceğini belirtmiştir.

Mizah duygusunun iletişimi kolaylaştıran bir yönü vardır. Espri yapabilen, gülen bir kişi iletişime açıktır. Öğretmenin sınıf ortamında iletişime açık olması öğrencilere kendilerini ifade edebilme olanağı sağladığı gibi sorunlara henüz büyümeden müdahale etmenin yolunu da açabilmektedir. Eğitim- öğretim ortamında mizahi öğelerden faydalanırken amacın ne olduğu iyi belirlenmeli ve mizah belirlenen amaca ulaşmak için etkili bir unsur olarak kullanılabilmelidir (Mert, 2014). Mizahın etkilerine ilişkin bulgular ortaya koymaktadır ki, mizah olumlu olduğunda, öğrenciler daha iyi motive olurlar, daha neşeli hissederler, daha az endişe duyarlar ve konuya daha fazla ilgi ve alaka gösterirler. Mizah genel olarak, olması gerekenden daha fazlasını yaratır. Öğretmen ve öğrenciler arasında daha yakın bir ilişkiyi, sınıfta olumlu bir atmosferi, öğretme ve öğrenme hakkında olumlu duyguları teşvik eder (Chaniotakis ve Papazoglou, 2019; Huss ve Shannon, 2016). Mizah, sınıf yönetimi sorunları ile başa çıkmak için de etkili bir şekilde kullanılabilir. Öğrencilerin sınıfta çeşitli konuları tartışırken kendilerini rahat hissetmelerine yardımcı olacağı gibi hassas konuları/noktaları ele almak için de kullanılabilir (Poirier ve Wilhelm, 2014).

Bullough'a (2012) göre sınıf ortamında kullanılan mizah, *"canlandırıcı, işbirliğini kolaylaştıran, gerginliği azaltan, eğlenceli, sınırları yumuşatan, bağlanmayı teşvik eden ve enerji verici"* olan

mizahdır. Mizah bilmeceler, akademik temalar, kelime oyunları ve diğer gülünç dil oyunları üzerine hazır şakalar içerdiğinden, öğretmen ve öğrencilerin yakınlık kurmasına vesile olmaktadır. Eğitimciler tarafından mizahın kullanılması öğrencilerdeki konuşma korkusunu ve soru sorma tedirginliğini azaltır (Aydın, 2005). Öğrencilerin öğrenme-öğretme sürecine aktif katılımlarının sağlanması ve eğitim ortamının zenginleştirilmesi, öğrenciler ve ders açısından önemli görülmektedir. Zenginleştirilmiş ders ortamları öğrencilerin derse yönelik ilgisini artırması bakımından önemlidir (Savaş, 2014). Öğretmenler mizahi öğelere derslerinde yer vermelidir. İçinde mizah olan bir atmosferin birçok yararlı yönü vardır. Örnek vermek gerekirse öğrenci öğretmen ilişkisinde mizah oldukça önemlidir. Öğrencilere göre öğretmenlerin en önemli özelliklerinden bir tanesi mizahi yönlerinin olmasıdır (Russel, 2007).

Eğitimin öğrenciler açısından zevkli yönleri olduğu kadar sıkıcı, zor, derslerden kaçma ve uzaklaşma isteği uyandıran olumsuz yönleri de vardır. Öğrenciler öğrenme gayretlerine ek olarak bu olumsuz duygularla baş edebildikleri taktirde başarılı olabilirler. Mizahi öğelerin kullanılması, öğrencilerin bu çabalarına destek olabilir ve sevecen bir ortamın oluşmasına katkıda bulunabilir (Demirci, 2013). Karikatürlerin gülünç ve mizahi yönlerinin ağır basması, çocukların dikkatini mizah üzerinde toplar. Böylelikle mizah, sınıf ortamında öğrencilerin sıkılmalarının önüne geçer, derse daha çok yoğunlaşmalarını ve kendilerine zor gelen, hoşlanmadıkları dersi daha eğlenceli bulmalarını sağlar (Dereli, 2008). Eğitim ortamlarında kullanılan mizahın değerlendirme, kavrama ve bilginin bellekte kalıcılık süresini artırdığı bilinmektedir. Mizah öğrenmenin etkinliğini de arttırmaktadır. Fakat kullanılan mizahın bilgiyi gölgelememesine çok dikkat edilmelidir (Güler ve Güler, 2010).

Öğretmen öğrencilerine ve kendine gülebiliyorsa sınıf ortamında iyi bir atmosfer oluşturabilmeyi başarabilir. Öğretmen

olumsuz davranış gösteren öğrencilerine mizah yolu ile yüzleştirme yapabilirse, bu davranışı sergileyen öğrencilerinin öfkelerini dağıtabilir. Burada dikkat edilmesi gereken kritik nokta öğrencilerin alaya alınmadıklarını ve küçümsenmediklerini hissedebilmeleridir (Oruç, 2010). Sınıf ortamında mizah kullanılmasının çeşitli zorlukları olmasına rağmen birçok faydası mevcuttur. Bunlardan üç temel fayda şudur: a) öğrencilerin ilgisini kazanır b) öğrencilerin kavramları anımsamasına yardım eder c) olumlu bir sınıf ortamı yaratır (Barney ve Christenson, 2013).

Öğretim materyalleri, etkili öğretimin temel unsurlarından biridir. İyi hazırlanmış görsel bir materyal sayfalarca metnin verdiği mesajdan çok daha fazlasını daha kısa sürede ve etkili bir biçimde verebilir (Çelik, 2006). Daha fazla renk içeren ve dikkat çekme özelliği bulunan eğitim- öğretim materyalleri öğrencilerin dikkatini çeker ve ihtiyaç duydukları hazırbulunuşluk seviyesine ulaşmalarını sağlar. Bu durum duygu ve düşünce anlamında hazır olan bireyin bilgiyi daha düzenli hale getirerek almasına, kavramları tanıma ve somutlaştırmasına olanak sağlar (Kırtay, 2019). Nitekim Tatar (2004) etkili öğretmenlerin, dersleri öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarıyla ilişkilendirebildiklerini ifade etmiştir.

Mizah disiplin problemlerini azaltır, sınıftaki tansiyonu düşürür, güven duygusunu artırır. Ölçülü ve yerinde kullanılan bir mizah hem eğitimi eğlenceli bir hale getirmekte hem de etkili bir öğretmen motifi ortaya koymaktadır (Cruickshank vd., 1995). Mizah eğitimde mesajı güçlendirmek amacı ile kullanılırken dikkatli olunmalıdır. Hatalı kullanılan veya yerinde kullanılmayan mizah, tehlikeli bir araca dönüşebilir (Güler ve Güler, 2010).

Mizahın eğitim- öğretim ortamlarında kullanılmasına ilişkin yapılan çalışmalarda öğrencilerin derse karşı motivasyonlarını artırdığı, sınav sürecinde kaygı ve stresi azalttığı, öğrenci ile öğretmen arasında güven inşa ederek iletişimi ve samimiyeti kuvvetlendirdiği, hem öğretmenlerde hem öğrencilerde doyum ve

hoşnutluk duygularını artırdığı, sınıf içinde anlayış ve etkileşime katkı yaptığı, öğrencileri iraksak ve yaratıcı düşünmeye teşvik ettiği, üretkenliği, verimliliği ve öğrenilen bilgilerin öğrenci hafızasındaki kalıcılık oranını artırdığı sonuçlarına ulaşılmıştır (Saracaloğlu, vd., 2013). Tüm bu sayılanlarla birlikte öğrencilere dersi sevdirmenin yollarından biri de mizah kullanmak ya da öğrencilerin kullanabilmelerine yardımcı olmaktır. Mizah unsurlarını kullanmayan bir öğretmen öğrencilerin gözünde otoriter, sert/katı imajı ile değer bulur. Bu durum öğrencilerin dersten ve öğretmenden çekinmesine, derse karşı ilgisiz kalmasına ve sempati duymamasına neden olacaktır (Akkaya, 2011). Bu nedenle derse ve öğretmene sempati kazandırmak, öğrencilerin moralini ve motivasyonunu yükseltmek, dersi daha iyi kavramalarına ve anlamalarına yardımcı olmak için mizah kullanılabilir (Şakiroğlu ve Kılıç, 2019).

Mizahın eğitim ortamlarında kullanılması çok önemlidir. Mizah duygusu iletişimin önünü açan ve kolaylaştıran bir unsurdur. Espri yapabilen, gülen birisi iletişime açıktır. Eğitim ortamında öğretmenin iletişime açık olması, öğretmene problemler büyümeden müdahale etme imkanı sağladığı gibi öğrencilere de kendilerini ifade edebilme imkanı sağlar (Mert, 2014). Öğretmenler öğretim sürecinde ortak öğrenciler haline gelmelidirler (Chabeli, 2008). Bunun en temel yolunun da öğrencilerle sıcak bir iletişim kurmaktan geçtiği söylenebilir. Böyle bir durumu da mizah ve öğelerinin rahatlıkla sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu açıdan mizahın, öğretmenler için birçok öğretme- öğrenme materyali sağlayabilecek potansiyeli olduğu söylenebilir (Şakiroğlu ve Kılıç, 2019). Güler ve Güler (2010) mizahın önemli bir eğitim ve öğretme tekniği olduğunu belirterek ölüm, yas, yaşlanma, tehlike, seks gibi hassas konuların öğretilmesini kolaylaştırdığını dile getirmişlerdir.

Yapılan tüm bu açıklamalara bakıldığında öğrencileri alaya almadan, küçük düşürmeden kullanılacak mizahın, öğretmenlerle öğrencilerin iletişimine katkı sunacağı, öğrencilerin derse ve

öğretmene karşı sempatilerini artıracak, pozitif bir sınıf atmosferi oluşturacak, derslerin ve konuların daha eğlenceli hale geleceği için öğrencilerin ilgisini daha çok çekeceği söylenebilir.

7. İLGİLİ LİTERATÜR İNCELEMESİ

Araştırmanın bu bölümünde ilgili alanyazın detaylı bir şekilde incelenerek yurt içi ve yurt dışında yapılan çalışmalara ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

7.1. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalara Genel Bir Bakış

Kabapınar (2005) 4.ve 5. sınıf öğrencileriyle yaptığı çalışmada kavram karikatürlerine dayalı öğretimin faydalarını ortaya koyabilmek amacı ile fen konularına ilişkin kavram karikatürleri hazırlamış ve ilkokullarda kullanılmak suretiyle, yöntemin yapılandırmacı öğrenme sürecine katkılarını araştırmıştır. Bu kapsamda, kavram karikatürlerinin öğrencilerin bireysel düşünce biçimlerini sınıf içi etkileşimden etkilenmeksizin açığa çıkarmakta başarılı olup olmadığını tespit etmek istemiştir. Araştırma sonuçları kavram karikatürlerinin, öğrencilerin bireysel düşünce biçimlerini sınıftaki diğer düşünce biçimlerinden etkilenmeksizin ortaya koyabildiğini belirlemiştir. Ayrıca kavram karikatürlerine dayalı öğretimin, yanlışların altındaki nedenleri açığa çıkarabildiğini, öğrencileri araştırmaya yöneltebildiğini ve kavram yanlışlarını gidermede başarılı olduğunu belirlemiştir.

Çelik (2006) 10. sınıf öğrencileri ile yaptığı çalışmada bilgisayar destekli mizahın fen/fizik öğretiminde öğrenci başarısına ve tutumuna etkisini incelemiştir. Araştırma yarı deneysel modele göre yürütülmüş olup 2005-2006 eğitim- öğretim yılında fen lisesinde okuyan 26 öğrencinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Deney ve kontrol gruplarıyla yürütülen araştırmada, öğretim kontrol grubunda geleneksel yöntem ile, deney grubunda ise bilgisayar destekli mizah ile yürütülmüştür. Araştırma kapsamında karikatürler

kullanılmış, karikatür konuşmaları araştırmacı tarafından geliştirilmiş ve “Hareket ve Dinamik” ünitesinde uygulanmıştır. Karikatürlerin kullanıldığı çalışma sonucunda, bilgisayar destekli mizah ile eğitim alan deney grubunun hem başarısının hem de fen/fizik dersine karşı tutumunun geleneksel yöntemle eğitim alan kontrol grubundan daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Durmaz (2007) 8. sınıf düzeyinde yaptığı çalışmada fen öğretiminde “Mitoz ve Mayoz Hücre Bölünmeleri” konusunda kavram karikatürleri kullanılmasının öğrencilerin başarısına ve duyuşsal özelliklerine etkisini tespit etmek amaçlı bir çalışma yapmıştır. 248 öğrencinin katıldığı araştırma yarı deneysel model şeklinde tasarlanmıştır. Deney grubunda kavram karikatürleri ile destekli öğretim yapılırken kontrol grubunda ise geleneksel yaklaşıma göre yürütülmüştür. Deneysel deseni desteklemek adına, nitel araştırma tekniklerinden doküman tekniği kullanılmıştır. Çalışmada yapılandırılmamış anket formu ile başarı testi uygulanmıştır. Çalışma sonucunda deney grubu lehine anlamlı farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmış ve kavram karikatürleri kullanılarak yapılan öğretimin öğrencilerin başarısını arttırdığı belirlenmiştir. Karikatürlerin duyuşsal etki anlamında öğrencilerde derse karşı daha fazla istek ve dikkat oluşturduğunu tespit etmiş ve deney grubu öğrencilerinin kontrol grubu öğrencilerine göre daha olumlu görüşler bildirdiklerini tespit etmiştir.

Kuşakçı Ekim (2007) 7. sınıf öğrencileri ile fen bilimleri dersi “Maddenin İç Yapısına Yolculuk” ünitesinde kavram karikatürlerinin öğrenci başarısına ve fen bilimleri dersine yönelik tutumlarına etkisini belirlemek amacıyla bir çalışma yapmıştır. 2004-2005 eğitim-öğretim yılında 78 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilen çalışmada yarı deneysel model kullanılmıştır. Çalışma sonucunda kavram karikatürlerinin kullanıldığı deney grubunun kullanılmadığı kontrol grubuna göre daha az kavram yanlışlığına sahip olduklarını tespit etmiştir. Deney grubu öğrencileri

ile kontrol grubu öğrencilerinin tutumu arasında anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca öğrenci ve öğretmenlerin kavram karikatürleri hakkında olumlu görüşler belirttiğini görmüştür.

Baysarı (2007) 5. sınıf öğrencileri ile yaptığı çalışmada fen ve teknoloji dersinde “Canlılar ve Hayat” ünitesinde kavram karikatürleri hazırlamış ve fen dersine karşı tutumuna ve başarıya etkisini tespit etmek istemiştir. Çalışmada araştırmacı tarafından ilköğretim 5. sınıf Fen ve Teknoloji dersi “Canlılar ve Hayat Ünitesi”ndeki kazanımlarda karşılaşılan kavram yanlışlarını giderme amaçlı kavram karikatürleri geliştirilmiştir. Karikatürler hazırlanırken öğrencilerin kavram yanlışlığı yaşadıkları konular dikkate alınmıştır. Deneysel modelin kullanıldığı çalışma 2005-2006 eğitim döneminde 30’u deney ve 30’u kontrol grubu olmak üzere 60 öğrenci ile yürütülmüştür. Çalışma sonucunda öğrencilerin fen bilgisi dersine karşı tutumuna ve öğrenci başarısına etkisi açısından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı düzeyde farklılık oluşmadığını belirlemiştir.

Burhan (2008) 8. sınıf fen bilimleri dersinde “Asit ve Baz” kavramlarına yönelik karikatürlerle zenginleştirilmiş çalışma yaprakları hazırlamış ve bu çalışma yapraklarının etkililiğini incelemiştir. Basit deneysel yöntemlerin bir türü olan tek grup ön test-son test deneysel desenin kullanıldığı çalışmada 19 sekizinci sınıf öğrencisi (10 kız, 9 erkek) ile çalışılmıştır. Uygulama için sekiz ders saati (8x40 dakika) belirlenmiştir. Çalışma sonucunda araştırmacı tarafından hazırlanan çalışma yapraklarının öğrencilerin anlama düzeylerini büyük ölçüde geliştirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerde kavramsal anlamayı oldukça kolaylaştırdığı belirlenmiştir. Karikatürler ile zenginleştirilmiş çalışma yapraklarının, öğrencilerin yanlışlarını bilimsel fikirlere/düşüncelere dönüştürmede etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmacı çalışma sonucunda elde ettiği olumlu

sonuçlardan ötürü diğer fen konuları ile benzer karikatür ve materyaller kullanmaları noktasında önerilerde bulunmuştur.

Akamca ve Hamurcu (2009) 5. sınıf öğrencileriyle yaptıkları çalışmada kavram karikatürleriyle desteklenmiş fen ve teknoloji eğitiminin öğrencilerin başarısına ve öğrenme kalıcılığına etkisini tespit etme amaçlı bir çalışma yapmışlardır. Eşitlenmemiş kontrol gruplu desenin kullanıldığı çalışmada başarı testi ve 3 ay sonra kalıcılık testi uygulanmıştır. Çalışma sonucunda başarı testi ve kalıcılık testi puanlarında deney grubu lehine anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Özüredi (2009) 7. sınıf öğrencileriyle yaptığı çalışmada fen ve teknoloji dersinde “İnsan ve Çevre” ünitesindeki besin ağı ve besin zinciri konularında karikatür kullanarak öğrencilerin başarısı üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalışmıştır. Yarı deneysel modelin kullanıldığı çalışma 2008-2009 eğitim-öğretim yılında 39’u deney, 39’u kontrol grubu olmak üzere 78 öğrenci ile yürütülmüştür. Deney grubunda grup çalışması yöntemi karikatürler kullanılırken kontrol grubunda mevcut program sadece grupta çalışma yöntemi ile yürütülmüştür. Araştırma sonucunda deney grubunda kullandığı karikatürlerin öğrenci başarısını artırmada etkili olduğunu tespit etmiştir. Öğrenciler ise karikatür destekli öğretimle derste daha fazla söz aldıklarını, motivasyonlarının arttığını, işlenen fen bilimleri derslerinin oldukça eğlenceli geçtiğini, derse karşı ilgilerinin arttığını belirtmişlerdir.

Evrekli (2010) yaptığı çalışmada 6. sınıf fen ve teknoloji dersinde “Madde ve Isı” ünitesinin öğretiminde kavram karikatürü etkinliklerinin öğrencilerin sorgulayıcı öğrenme becerilerine ve akademik başarılarına etkisini tespit etmek istemiştir. Yarı deneysel modelin kullanıldığı çalışma 17’si deney ve 17’si kontrol grubu olmak üzere 34 öğrenci ile yürütülmüştür. 4 haftalık çalışma sonucunda kavram karikatürü etkinliklerinin fen ve teknoloji dersinde kullanılmasının öğrencilerin sorgulayıcı öğrenme becerileri

ve akademik başarılarına faydalı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmada akademik başarı puanları açısından deney grubu lehine anlamlı farklılık olduğu görülürken sorgulayıcı öğrenme becerileri açısından anlamlı farklılık bulunamamıştır. Grupların sıra ortalamaları incelendiğinde deney grubunun son test sorgulayıcı öğrenme becerileri algılarının kontrol grubuna göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca araştırmada kontrol grubu son test sorgulayıcı öğrenme becerileri puanları ile son test başarılı puanları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu, deney grubunda ise bu ilişkinin anlamlı düzeyde olmadığını tespit etmiştir.

Eroğlu (2010) 6. sınıf öğrencileri ile yaptığı çalışmada Fen bilimleri dersinde “Maddenin Tanecikli Yapısı” ünitesinde öğrencilerin kendi ürünü olan karikatürler hazırlatmış ve öğrenci motivasyonu ile başarısıya etkisini tespit etmek istemiştir. Yarı deneysel modelin kullanıldığı çalışma 2009-2010 eğitim-öğretim yılında 30 öğrenci ile yürütülmüştür. Çalışma sürecinde öğrencilerin hazırlamış oldukları karikatürler panolara asılmış ve karikatürler üzerinde tartışılmıştır. Ayrıca çalışma sonunda öğrencilere karikatürle ders işlenmesi hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Öğrenciler karikatürlerin öğrenmelerine yardımcı olduğunu, işbirlikli öğrenmeye uygun ortam hazırladığını, eğlenerek öğrendiklerini, kendileri için iç pekiştirici sağladığını, düşünme becerilerini ve yaratıcılıklarını geliştirdiklerini ifade etmişlerdir. Araştırma sonucunda deney grubu ile kontrol grubu başarı puanları arasında anlamlı fark bulunurken motivasyon puanları arasında anlamlı farklılık olmadığını tespit edilmiştir.

Çiçek ve Öztürk (2011) 6. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilgisi dersinde kavram karikatürleri hazırlamış ve başarı ile kalıcılık üzerindeki etkisini ortaya koymak istemişlerdir. Yarı deneysel desenin kullanıldığı çalışmada “Vücudumuzda Sistemler” ünitesindeki konulara yönelik kavram karikatürü hazırlamışlardır. Araştırma 2009-2010 eğitim öğretim yılında 25’i

kontrol, 28’i deney olmak üzere 53 öğrenci ile yürütülmüştür. Çalışmada kullanılan başarı testi 4 haftalık bir uygulamanın ardından 6 hafta sonra kalıcılık testi olarak uygulanmışlardır. Çalışma sonucunda hem öğrencilerin sontest puanlarında hem de kalıcılık testi puanlarında deney ve kontrol grubu arasında anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Karikatür destekli öğretim ile mevcut programa göre yürütülen eğitimin başarı yönünden benzer sonuçlar ortaya koyduğunu tespit etmişlerdir.

İnel ve Balım (2011) 6. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilimleri dersinde “Madde ve Isı” ünitesindeki konular kapsamında kavram karikatürleri hazırlamış ve probleme dayalı öğrenme öğrenme yönteminin öğrencilerin fen dersi motivasyonları üzerindeki etkisini ortaya koymak istemişlerdir. Deneysel desenin kullanıldığı çalışmada kontrol grubunda dersler mevcut programa göre işlenirken deney grubunda karikatür destekli probleme dayalı öğrenme yöntemiyle işlenmiştir. Çalışma sonucunda karikatür kullanılan deney grubu öğrencilerinin motivasyonları ile kontrol grubu öğrencilerinin motivasyonları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğunu tespit etmişlerdir.

Gölgeli ve Saraçoğlu (2011) 6. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilimleri dersinde kavram karikatürü uygulamalarının öğrencilerin başarısına etkisini ortaya koymak amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada yarı deneysel desen kullanılmış olup “Işık ve Ses” ünitesinde yer alan konular için karikatürler hazırlanmıştır. Çalışma 2009–2010 eğitim öğretim yılında 77 öğrenci ile yürütülmüştür. “Işık ve Ses” ünitesindeki konular araştırmacı tarafından kontrol grubunda tartışma yöntemi ile, deney grubunda ise yine tartışma yöntemi ile ancak kavram karikatürleriyle desteklenerek işlenmiştir. Çalışma sonucunda karikatür kullanılan deney grubu öğrenci puanlarının mevcut programa göre eğitim yapılan kontrol grubu öğrenci puanlarından anlamlı derecede farklı

olduğunu ve bu farklılığın deney grubu lehine olduğunu tespit etmişlerdir.

Evrekli vd., (2011) 6. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilimleri dersinde kavram karikatürü ile zihin haritalarıyla desteklenmiş uygulamaların öğrencilerin sorgulayıcı öğrenme becerileri, motivasyonları, fen dersine karşı tutumları ve başarıları üzerindeki etkisini ortaya koymak istemişlerdir. Tek gruplu öntest- sontest modelin kullanıldığı çalışmada “Madde ve Isı” ünitesindeki konular kapsamında zihin haritaları ve kavram karikatürleri hazırlanmıştır. Çalışma 16 öğrenci ile yürütülmüştür. Çalışma sonucunda öğrencilerin motivasyonları ve akademik başarıları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğunu, sorgulayıcı öğrenme becerileri ve fen dersine karşı tutumlarında ise gruplar arasında farklılık olmadığını tespit etmişlerdir.

Erdoğan ve Özsevgeç (2012) 7. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilimleri dersinde kavram karikatürü kullanımının öğrencilerdeki kavram yanlışlarının giderilmesine etkisini tespit etmek istemişlerdir. Bait deneysel desenin kullanıldığı çalışmada “Küresel Isınma ve Sera Etkisi” konuları ele alınmıştır. Çalışma sonucunda karikatürlerin oluşturduğu tartışma ortamından yararlanarak öğrencilerde birçok kavram yanlışlığı olduğunu tespit etmiş ve bu yanlışlıkların giderildiği sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca öğrenciler karikatür ile ders işlenmesinin konuların hatırlanmasını kolaylaştırdığını ve dersleri eğlenceli hale getirdiğini ifade etmişlerdir.

İnel (2012) kavram karikatürleri ile desteklenmiş probleme dayalı öğrenme yönteminin öğrencilerin fen öğrenmeye yönelik motivasyonlarına, kavramsal anlama düzeylerine ve problem çözme becerilerine etkisini ortaya koymak amaçlı bir çalışma yapmıştır. Yarı deneysel modelin kullanıldığı çalışma 29 öğrenci ile yürütülmüş olup öğrenciler 4-5 kişilik gruplara ayrılmıştır. Öğrenciler gruplarda birlikte çalışarak problemlerin çözümüne

ulaşmaya çalışmışlardır. 4 hafta süren çalışma her hafta 4 ders saati süresinde işlenmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin kavramsal anlama düzeyleri, problem çözme becerileri algıları ve fen öğrenmeye yönelik motivasyonları arasında deney grubu lehine anlamlı farklılıklar olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca deney grubunda yer alan öğrenciler kavram karikatürleri ile desteklenmiş probleme dayalı öğrenme yönteminin öğrenmelerine ve öğrenme süreçlerine olumlu etkileri olduğunu belirtmişlerdir.

İzgi (2012) yaptığı çalışmada ilköğretim 1. kademe fen eğitiminde ve ğretmen adaylarının fen eğitiminde karikatür kullanımının etkilerini ortaya koymak amaçlı bir çalışma yapmıştır. Çalışma 2009-2010 eğitim-ğretim yılında ilköğretim 4. ve 5. sınıftan 76, yükseköğretimden 74 ğrenci ile yrtlmştir. Araştırma sonucunda ğretmen adaylarının eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, fen ğretimi öz yeterlik ön test -son test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı fakat fen ğretimi tutum ön test-son test puanları arasında, son test puanları lehine anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. İlköğretim I. kademe ğrencilerinin ise sadece yaratıcı düşünme becerileri ön test-son test puanları arasında, son test puanları lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Çalışmanın nitel bulgularında ğretmen adayları karikatürlerin derse aktif katılımı sağladığını, kavram yanılgılarını tespit etme ve gidermede etkili olduğunu, zor olduğu düşünülen bazı fen konularını basitleştirdiğini, fen ve teknoloji dersi için oldukça uygun olduğunu, dersin başında dikkat çekme amacıyla, sonunda ise değerlendirme amacıyla kullanılabileceğini belirtmişlerdir. Öğrenciler ise karikatürlerin ilgi çekici, renkli ve eğlenceli olduklarını ifade ederek ödevlerinin karikatürlerle verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca 4-5. sınıf ğrencilerinin ğretmen adaylarından farklı olarak, karikatürlerde kullanılan karakterlere çok fazla dikkat ettikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Türkoğuz ve Cin (2013) 7. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilimleri dersinde “Yaşamımızda Elektrik” ünitesinde argümantasyona dayalı kavram karikatürü uygulamalarının öğrencilerin kavramsal anlama düzeylerine etkisini tespit etmek amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Çalışma 2012-2013 eğitim-öğretim yılında 28’i deney, 26’sı kontrol grubu olmak üzere 54 öğrenci ile yürütülmüştür. Çalışmada gözlem, ölçüm, çıkarım, hipotez oluşturma, tahmin, değişken belirleme, veri modelleme, gözlem, sınıflandırma, deney tasarlama, değişkenleri kontrol etme, sonuç yazımı ve raporlama gibi becerileri kapsayan “Bilimsel Süreç Becerileri Ölçeği” kullanılmıştır. Yarı deneysel desenin kullanıldığı çalışmada argümantasyona dayalı karikatür etkinliklerinin uygulandığı deney grubunun kontrol grubuna oranla ünite içerisindeki kavramları daha iyi yapılandırdıklarını tespit etmişlerdir.

Atasoy vd., (2013) 5. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilgisi dersinde “Ses” konusunun öğretiminde kavram karikatürleri kullanımının etkisini ortaya koymak amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Yarı deneysel desenin tercih edildiği çalışmada ses konusunun öğretimi kontrol grubunda mevcut öğretim programı ile deney grubunda ise mevcut program kavram karikatürleriyle desteklenerek yapılmıştır. Konu öğretiminden önce ve sonra deney-kontrol gruplarına iki aşamalı bir test uygulanarak kavramsal anlamadaki gelişim düzeyleri verilerin nitel ve nicel analizleriyle belirlenmiştir. Ses ile ilgili kavramların öğretiminde kavram karikatürleri kullanılan grubun puanlarında önemli artış olmuş ve deney grubu lehine bir başarı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Aynı zamanda kullanılan kavram karikatürlerinin öğrencilerde kavramsal değişime yardımcı olduğunu tespit etmişlerdir.

Şahin vd., (2013) 7. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilgisi dersinde “Gök Cisimlerini Tanıyalım” konusunda alternatif kavramların giderilmesinde, kavramsal değişim

metinlerinin etkisini ortaya koymak amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Çalışma 2012-2013 eğitim öğretim yılında 22 ortaokul öğrencisi ile yürütülmüştür. Basit deneysel yöntemin kullanıldığı çalışmada, veri toplama aracı olarak “Gök Cisimlerini Tanıyalım” konularına ilişkin 12 adet kavram karikatürü hazırlanmış ve kullanılmıştır. Araştırmada 5E öğretim modeline dayalı öğretim materyali kavram karikatürleri ile zenginleştirilerek, çalışma sonucunda öğrencilerde birçok alternatif kavramın mevcut olduğunu ve hazırlanan karikatür destekli kavramsal değişim metinlerinin öğrencilerdeki alternatif kavramların birçoğunun giderilmesinde etkili olduğu sonucunu tespit etmişlerdir.

Aydın ve Balım (2013) 8. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilgisi dersinde “Hücre Bölünmesi ve Kalıtım” konularında hazırlamış oldukları kavram karikatürlerinin öğrencilerdeki kavram yanlışlarını tespit etmedeki etkisini ortaya koymak amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Çalışma 55 öğrenci ile yürütülmüş olup 14 açık uçlu sorudan oluşan “Hücre Bölünmesi ve Kalıtım” kavramsal anlama testi, kontrol ve deney grubundaki öğrencilere ön test olarak uygulanmıştır. 7 haftalık deneysel uygulamadan sonra, kavramsal anlama testi son test olarak uygulanmıştır. Ardından deney ve kontrol gruplarından 9’ar öğrenciyle (toplam 18 öğrenci) ünite konularıyla ilgili yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Deneysel uygulamanın bitmesinden 6 hafta sonra öğrencilere kalıcılık testi uygulanmıştır. Çalışma sonucunda kontrol grubundaki öğrencilerin deney grubundaki öğrencilere oranla çok daha fazla kavram yanlışısına sahip olduklarını belirlemişlerdir. Ayrıca deney grubu öğrencilerindeki kavramsal değişim düzeyinin kontrol grubu öğrencilerinden daha yüksek düzeyde olduğunu tespit etmişlerdir.

Taş (2013) yaptığı çalışmada karikatür destekli fen öğretiminin 6. sınıf öğrencilerinin akademik başarısına ve bilginin kalıcılığına etkisini tespit etmeye çalışmıştır. Araştırmacı 6. Sınıf fen

bilimleri dersi “Yaşamımızdaki Elektrik” ünitesindeki kazanımlara yönelik karikatürler hazırlamış ve uygulamıştır. Araştırma sonucunda karikatür destekli uygulama grubunun başarı testi ve kalıcılık testi puanlarının kontrol grubuna göre daha başarılı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca öğrenciler karikatür destekli fen öğretiminin kalıcılığı sağladığı, derse katılımı artırdığı ve bilgilerin tekrarını kolaylaştırdığını belirtmişlerdir.

Çinici vd., (2014) 8. sınıf öğrencileriyle yaptıkları çalışmada fen bilgisi dersinde kavram karikatürleriyle desteklenen argümantasyon uygulamalarının etkililiğini tespit etmek amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Yarı deneysel desenin kullanıldığı çalışmada “Hücre Bölünmeleri ve Kalıtım” ünitesindeki konulara uyarlanan karikatürler hazırlamışlardır. Çalışma sonucunda deney grubunda yer alan öğrencilerin başarı puanlarının kontrol grubu öğrencilerinin başarı puanlarına oranla daha fazla bir artış olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Aydın ve Özyürek (2014) 7. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilimleri dersinde bilgisayar destekli hazırlanan kavram karikatürlerinin “Işık Kirliliği” konusunun öğretimine etkisini ortaya koymaya çalışmışlardır. Öğrencilere çalışma öncesi çalışma kağıtları dağıtılmış ve bilgisayar destekli animasyonlar gösterildikten sonra soruları cevaplamaları istenmiştir. Çalışma sonucunda bilgisayar destekli hazırlanan kavram karikatürlerinin öğrencilerde ışık kirliliği konusunda farkındalık yarattığı sonucuna ulaşmışlardır.

Demirel ve Aslan (2014) 7. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilgisi dersinde “Güneş Sistemi ve Ötesi” ünitesinde kavram karikatürleri geliştirerek öğrencilerin kavramsal anlamalarına ve akademik başarıya etkisini tespit etmek istemişlerdir. Yarı deneysel desenin kullanıldığı çalışma 15’i deney grubu 16’sı kontrol grubunda olmak üzere toplam 31 öğrenci ile yürütülmüştür. Araştırma sonuçları akademik başarı açısından deney

ve kontrol grubu arasında anlamlı fark olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Ancak yapılan uygulama ile öğrencilerdeki mevcut kavram yanlışlarının azaldığı, öğrencilerin konuları daha iyi anladığı ve öğrencilerde yeni kavram yanlışları oluşmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca öğrenciler karikatürlerle işlenen derslerden oldukça hoşlandıklarını ve derslerin daha eğlenceli geçtiğini ifade etmişlerdir.

Balım vd., (2015) ortaokul öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilimleri dersinde kavram karikatürleriyle desteklenen probleme dayalı öğrenme modelinin öğrencilerin kavramsal anlama düzeyleri, problem çözme becerisi ve bilme algıları üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalışmışlardır. Yarı deneysel desenin kullanıldığı çalışma 9 okuldan seçilen 27 sınıftaki 533 öğrenci ile yürütülmüştür. Deney I grubunda dersler kavram karikatürleriyle desteklenen probleme dayalı öğrenme modeli ile Deney II grubunda sadece probleme dayalı öğrenme modeli ile kontrol grubunda ise mevcut programa göre işlenmiştir. 16 ders saati süresiyle uygulanan çalışmada kavramsal anlama ve problem çözme becerisi testleri uygulanmıştır. Çalışma sonucunda karikatür destekli modelin uygulandığı Deney I grubu ile Deney II ve kontrol grubu arasında anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılırken diğer grupların son test grubu puanları arasında anlamlı fark olmadığını tespit etmişlerdir.

Ceylan (2015) yaptığı çalışmada 7. sınıf fen dersi “Maddenin Tanecikli Yapısı” ünitesinde kavram karikatürü kullanımının öğrencilerin bilişsel yapılarına ve akademik başarılarına etkisini ve öğrencilerin karikatürlere ilişkin görüşlerini incelemiştir. Çalışma deneysel model şeklinde tasarlanmış olup 2014- 2015 eğitim öğretim yılında 27’si deney ve 27’si kontrol grubu öğrencisi olmak üzere 54 öğrenciyle yürütülmüştür. Kontrol grubunda dersler 5E modeli ile mevcut programa göre yürütülmüş, deney grubunda ise 5E modeline ek olacak şekilde her bir ders saati için kavram karikatürleri ile dersler işlenmiştir. Çalışma sonucunda son test puan ortalamaları

arasında deney grubu lehine anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca öğrenciler kavram karikatürü kullanımının bilgi eksikliğini giderici, öğretici, farklı ve eğlenceli olduğunu ifade etmişlerdir.

Ocak vd., (2015) ilkokul 4. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilimleri dersinde kavram karikatürü kullanımının öğrencilerin başarısına etkisini tespit etmek istemişlerdir. “Canlılar Dünyasını Gezelim-Tanıyalım” ünitesindeki konulara yönelik hazırlanan kavram karikatürlerinin etkisi yarı deneysel desenin kullanıldığı araştırma ile incelenmiştir. Araştırma 2013-2014 eğitim-öğretim yılında 17’si kontrol ve 17’si deney grubu olmak üzere 34 dördüncü sınıf öğrencisi ile yürütülmüştür. Araştırma sonucunda mevcut programa göre eğitimin yapıldığı kontrol grubu ile karikatür etkinliklerinin uygulandığı deney grubu arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür.

Er ve Ören (2015) 7. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilimleri dersi “Işık” ünitesinde kavram karikatürü, bulmaca gibi alternatif değerlendirme yaklaşımlarını esas alan öğretim yönteminin öğrencilerin tutum ve başarıları üzerindeki etkisinin tespit etmek istemişlerdir. Çalışma 2014-2015 eğitim-öğretim yılında 25’i deney ve 28’i kontrol grubu olmak üzere toplam 53 öğrenci ile yürütülmüştür. Yarı deneysel desenin kullanıldığı çalışma sonucunda alternatif değerlendirme yaklaşımlarının uygulandığı deney grubu tutum ve akademik başarı son test puanlarının kontrol grubundan anlamlı derecede farklılaştığını ve bu farklılığın deney grubu lehine olduğunu belirlemişlerdir.

Sayın (2015) yaptığı çalışmada fen ve teknoloji dersi 7. sınıf “ışık” ünitesinin öğretiminde kavram karikatürleri kullanılmasının öğrencilerin motivasyon, sorgulayıcı öğrenme becerileri ve akademik başarıları üzerindeki etkilerini tespit etmek amacı ile bir çalışma yapmıştır. Çalışma 2013-2014 eğitim-öğretim yılında 30’u deney grubu, 28’i kontrol grubu olmak üzere toplam 58 öğrenci ile

yürütölmüştür. Deney grubunda 'Işık' ünitesi kavram karikatürleri ile desteklenerek işlenirken, kontrol grubunda mevcut öğretim programı ile işlenmiştir. Araştırmada 20 ders saati deneysel uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Son test uygulamalarından bir hafta sonra yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Çalışma sonucunda mevcut programın uygulandığı kontrol grubu ile karikatürlerin kullanıldığı deney grubu öğrencilerinin akademik başarıları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ancak sorgulayıcı öğrenme becerileri algıları ve motivasyonları arasında deney grubu lehine anlamlı farklılıklar olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aynı zamanda öğrenciler karikatürlerin derse olan ilgilerini arttırdığını, farklı bakış açıları geliştirmelerine yardımcı olduğunu ve karikatürlü derslerin daha eğlenceli olduklarını ifade etmişlerdir.

Evrekli ve Balım (2015) 6. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilimleri dersinde animasyon destekli kavram karikatürü kullanımının öğrencilerin sorgulayıcı öğrenme becerileri üzerindeki etkisini tespit etmek istemişlerdir. İki deney grubu (17+17) ve bir kontrol grubu (17) olmak üzere 51 öğrenci ile yürütölen çalışmada yarı deneysel desen model kullanılmıştır. “Madde ve Isı” ünitesindeki konulara ilişkin hazırlanan karikatürler deney 1 grubunda animasyon destekli uygulanırken deney 2 grubunda sadece karikatürler ile kontrol grubunda ise konular mevcut programa göre işlenmiştir. Çalışma sonucunda deney grupları ile kontrol grubu öğrencilerinin son test puanlarında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Ancak animasyon destekli karikatürlerin kullanıldığı deney 1 grubu son test puanlarının öntest puanlarına göre anlamlı düzeyde yüksek olduğunu belirlemişlerdir.

Kaya vd., (2016) yaptıkları çalışmada 9. sınıf fen/biyoloji dersi “Bitkiler Alemi” adlı konunun karikatür destekli işlenmesinin öğrenci başarısına etkisini tespit etmek istemişlerdir. Araştırmada yarı deneysel desen kullanılmış olup son testin ardından kalıcılık testi kullanılmıştır. Çalışma 20’si kontrol, 20’si deney grubu olmak

üzere 40 öğrenci ile yürütülmüştür. Kontrol gruplarında konular geleneksel öğretim yöntemleriyle, deney grubunda ise karikatür destekli öğretim yöntemiyle işlenmiştir. Hazırlanan 20 soruluk başarı testi öntest, sontest ve kalıcılık testi olarak kullanılmıştır. Araştırma sonucunda fen/biyoloji dersi öğretiminde karikatür kullanılmasının öğretim başarısını ve bilgilerin kalıcılığını arttırmada geleneksel yöntemlere oranla daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Say ve Özmen (2018) 7. sınıf öğrencileriyle yaptıkları çalışmada fen bilgisi dersinde “Maddenin Yapısı ve Özellikleri” ünitesinde öğrencilerdeki kavram yanlışlarını tespit etmek ve düzeltmek amacıyla kavram karikatürleri hazırlamıştır. Araştırmada veriler yarı yapılandırılmış mülakatlar ve kavram testleri kullanılarak elde edilmiştir. Çalışma 25’i kontrol, 24’ü deney grubunda olmak üzere toplam 49 öğrenci ile yürütülmüştür. Araştırma sonucunda bazı öğrencilerin maddenin yapısı-özellikleri konusuyla ilgili kavramları sadece bilgi düzeyinde bildikleri ancak bu bilgileri kullanma konusunda yetersiz oldukları belirlenmiştir. Çalışma sonucunda hazırlanan kavram karikatürlerinin öğrencilerdeki mevcut kavram yanlışlarını azalttığı ve öğrencilere konuyu daha iyi kavrama noktasında yardımcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca karikatürlerin yeni kavram yanlışları ortaya çıkarmadığı da belirlenmiştir.

Korkut ve Ören (2018) 7. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen ve teknoloji dersinde kavram karikatürleriyle desteklenmiş bilimsel hikayeler hazırlamış ve öğrencilerin motivasyon, tutum ve akademik başarıları üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Yarı deneysel desenin kullanıldığı çalışmada “Ülkemizdeki Biyolojik Çeşitlilik”, “Ekosistemler” ve “Çevre Sorunları ve Etkileri” konuları ele alınmıştır. Uygulamalar 2012-2013 eğitim-öğretim döneminde 27’si deney grubu ve 27’si kontrol grubu olmak üzere 54 öğrenci ile yürütülmüştür. Araştırma

sonucunda karikatür destekli bilimsel hikayelerin uygulandığı deney grubu ile mevcut programa göre uygulamaların yapıldığı kontrol grubu arasında motivasyon ve tutum puanları arasında anlamlı fark bulunmazken, başarı testi puanları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şenocak (2018) 5. Sınıf fen bilimleri dersi “Yaşamımızdaki Elektrik” ünitesinde kavram karikatürü kullanımının öğrenci tutumu ve başarısına etkisini tespit etmek amaçlı bir çalışma yapmıştır. Çalışma 2015-2016 eğitim-öğretim yılında 21’i deney, 19’u kontrol grubu olmak üzere 40 öğrenci ile yürütülmüştür. Çalışma öğretim programının içeriğine uygun olarak 16 ders saati (4 hafta) ile sınırlı tutulmuştur. Deney grubunda sınıf içi etkinlikler uygulanırken mevcut öğretim programı ile birlikte kavram karikatürleri kullanılmıştır. Kontrol grubunda yalnızca mevcut öğretim programı uygulanmıştır. Çalışma sonucunda kavram karikatürleri ile desteklenmiş öğretimin mevcut program ile yapılan öğretime göre akademik başarıyı artırmada ve öğrencilerde olumlu tutum geliştirmede daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğrenciler diğer derslerde de kavram karikatürleri kullanılması gerektiğini, karikatürler ile işlenen dersin öğrenme hızlarını artırdığını ve dersin daha eğlenceli hale geldiğini belirtmişlerdir.

Karabiber (2019) 8. Sınıf öğrencileri ile yaptığı çalışmada fen bilimleri dersinde kavram karikatürleri hazırlamış ve argümantasyona dayalı karikatür etkinliklerinin öğrencilerin nükleer enerjinin faydaları ve riskleri konusundaki fikirlerine etkisini ortaya koymak istemiştir. Yarı deneysel desenin kullanıldığı çalışma 30’u deney, 30’u kontrol grubu olmak üzere 60 öğrenci ile yürütülmüştür. Bilimsel tartışmalar içeren karikatürlerin kullanımıyla 12 saatlik (6 hafta) bir çalışma yapılmıştır. Çalışma sonucunda bilimsel tartışmalar içeren karikatürlerin kullanıldığı deney grubu ile mevcut programın uygulandığı kontrol grubu puanları arasında deney grubu lehine anlamlı farklılık bulunmuştur.

Özsevgeç vd., (2019) ilkokul 4. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilimleri dersinde “Kütle ve Ağırlık” konularında hazırladıkları kavram karikatürlerinin öğrencilerdeki kavram yanlışlarının giderilmesinde etkili olup olmadığını tespit etmek istemişlerdir. Karma yöntemlerden açıklayıcı desenin kullanıldığı çalışma 15 öğrenci ile yürütülmüş olup çalışmada zayıf deneysel yöntem tercih etmişlerdir. Çalışma sonucunda hazırladıkları kavram karikatürlerinin öğrencilerdeki mevcut kavram yanlışlarını gidermede etkili olduğunu belirlemişlerdir. Öğrenciler konuları ilk defa kavram karikatürleriyle işlediklerini, derslerin çok öğretici ve eğlendirici geçtiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca diğer derslerde de karikatürler kullanılmasının oldukça yararlı olacağını belirtmişlerdir.

Gölgeli ve Saraçoğlu (2019) 6. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada “Düşün-Eşleş-Paylaş” tekniğini kullanarak kavram karikatürlerinin öğrencilerin fen bilimleri dersine olan tutumlarına ve akademik başarılarına etkisini tespit etmek amacıyla bir çalışma yapmışlardır. “Yaşamımızdaki Elektrik” ünitesi kapsamında hazırlanan karikatürlerin kullanıldığı çalışma 2x2 faktöryel (split-plot) desene göre tasarlanmıştır. 77 öğrenci ile yürütülen çalışma sonucunda fen bilimleri dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin tutumlarında anlamlı bir fark oluşturmadığı ancak akademik başarılarında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Artun vd., (2019) 5. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilimleri dersinde kavram karikatürlerinin öğrencilerin biyoçeşitlilik konusunu anlamaları üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Deney grubunda konular kavram karikatürleriyle desteklenerek işlenirken kontrol grubunda mevcut programa göre işlenmiştir. Yarı deneysel desenin kullanıldığı çalışma 2017-2018 eğitim- öğretim yılında toplam 50 öğrenci ile yürütülmüştür. Biyoçeşitlilik konusunun öğretimi kontrol grubunda

sadece fen bilimleri öğretim programında yer alan etkinlikler ile deney grubunda ise mevcut öğretim programı kavram karikatürleriyle desteklenerek yapılmıştır. Sonuçta deney grubu öğrencilerinin kontrol grubu öğrencilerine göre daha başarılı olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Küleci (2019) kavram karikatürü ile destekli probleme dayalı fen, teknoloji, matematik ve mühendislik (FeTeMM) etkinliklerinin 5. sınıf fen bilimleri dersi öğretimi üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla bir çalışma yapmıştır. Çalışma 2017 – 2018 eğitim-öğretim yılında 17 beşinci sınıf öğrencisi ile yürütülmüştür. Araştırmada veriler kavramsal anlama testi, mühendislik nedir ölçeği, teknoloji nedir ölçeği, bir mühendis çiz testi ve akademik başarı testi ile toplanmıştır. Uygulamalar 10 hafta boyunca haftada iki ders saati süresi olmak üzere toplam 20 ders saati sürdürülmüştür. Öğrenciler kavram karikatürleri ile desteklenen probleme dayalı öğrenme senaryolarını işbirlikli gruplarda ele almıştır. Uygulamalar esnasında araştırmacı tarafından oluşturulan çalışma yaprakları kullanılmıştır. Öğrenciler mühendislik tasarım süreci basamaklarını kullanmış ve senaryolarda yer alan problemlerin çözümüne yönelik çeşitli tasarımlar yapmışlardır. Çalışma sonucunda kavram karikatürü destekli FeTeMM etkinliklerinin öğrencilerin kavramsal anlama düzeylerini ve akademik başarılarını anlamlı derecede artırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Karakuş (2019) yaptığı çalışmada 7. sınıf fen bilimleri dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin kütle-ağırlık konusundaki kavram yanlışlarına etkisini tespit etmek amaçlı bir çalışma yapmıştır. Kontrol ve deney grubundaki öğrencilerin “Kütle ve Ağırlık” konusundaki bilgi düzeyleri çalışmanın öncesinde ve sonrasında ölçülerek kaydedilmiştir. Araştırmacı uygulama yapmak için “Kütle ve Ağırlık” konularında kendisi kavram karikatürleri hazırlamış ve uygulama yapmıştır. Çalışma sonucunda karikatür ile

desteklenen öğretim etkinliğine katılan öğrencilerin öğrendikleri bilgileri koruduğu, deney grubu bilgi düzeyinin kontrol grubuna göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bakır (2019) 5. Sınıf ortaokul öğrencileri ile yaptığı çalışmada fen bilimleri dersinde kavram karikatürleri hazırlamış ve öğrencilerin kavramsal anlamaları üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışma kapsamında “Madde ve “Değişim” ünitesi konuları kapsamında karikatürler hazırlanarak 5E modeliyle uygulanmış ve çalışmada tek gruplu zayıf deneysel desen kullanılmıştır. Çalışma beşinci sınıfa giden 12 öğrenci ile yürütülmüştür. Çalışma sonucunda fen derslerinde kavram karikatürü kullanılmasının öğrencilerin kavramsal anlamalarına ve kavramlar arasında ilişkiler kurmasına olumlu yönde etki ettiğini tespit etmişlerdir.

Yurttadur ve Pehlivan (2020) yaptıkları çalışmada 6. sınıf fen bilgisi dersinde “Vücudumuzdaki Sistemler” ünitesinde karikatürlerle zenginleştirilmiş eğitimin öğrencilerin erişilerine etkisini tespit etmek istemişlerdir. Yarı deneysel desenin kullanıldığı çalışma 2018-2019 eğitim-öğretim yılında yürütülmüştür. Deney grubunda dersler karikatürlerle desteklenerek işlenirken kontrol grubunda mevcut programla yürütülmüştür. Altı haftalık bir uygulama sonunda öğrencilerin sınav puanları incelenmiştir. Öntest puanları eşit olan kontrol ve deney gruplarının çalışma sonucunda sınav puanları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Kocakavak ve Erökten (2020) 5. Sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada karikatürler ile zenginleştirilmiş fen bilimleri öğretiminin öğrenci tutumuna ve başarısına etkisini araştırmışlardır. Araştırma 2017-2018 eğitim-öğretim yılında 70’i deney, 71’i kontrol grubu olmak üzere toplam 141 öğrenci ile yürütülmüştür. On yedi hafta süren çalışma her hafta dört ders saati olmak üzere uygulanmıştır. Yarı deneysel desenin kullanıldığı çalışmada

hazırlanan karikatürlü çalışma yaprakları kullanılmıştır. Araştırma sonucunda karikatürler ile zenginleştirilmiş fen bilimleri öğretiminin öğrencilerin fen dersine karşı tutumlarda anlamlı bir fark oluşturmadığı ancak akademik başarılarını artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Bayhan (2023) ilkokul 1. Sınıf öğrencileri ile yaptığı çalışmada “Yıldız, Ay ve Güneş” kavramlarının öğretimi için karikatürler hazırlamış ve kavram yanlışlarını önlemedeki etkisini ortaya koymak istemiştir. Tek grup öntest/sontest desenin kullanıldığı çalışma araştırmacının kendi hazırladığı kavram karikatürleri kullanılmıştır. Araştırma 2022-2023 eğitim- öğretim yılında uygun örnekleme yöntemi ile belirlenen 18 birinci sınıf öğrencisiyle yürütülmüştür. Çalışma sonucunda karikatür destekli ders işlemenin öğrencilerdeki kavram yanlışlarını gidermede oldukça etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca stronomi ve gökyüzü gibi fen konuları için karikatürler kullanmanın etkili olacağı noktasında önerilerde bulunmuştur.

Yurt içinde yapılan çalışmalar incelendiğinde tamamına yakınının ortaokul ve daha üst kademelerde yapılan çalışmalar olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalarda mizahın, genellikle kavram öğretiminde ve öğrencilerin kavram yanlışlarını gidermede etkili olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yapılan yarı deneysel desene göre tasarlanmış çalışmalar olduğu görülmektedir. Ayrıca yapılan çalışmalarda farklı mizah türlerinin (fıkra, karikatür, mizahi hikaye, mizahi şiir vs.) bir arada kullanılmadığı genellikle karikatür destekli çalışmaların yapıldığı belirlenmiştir.

7.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalara Genel Bir Bakış

Temple (1992) 8. sınıf öğrencileri ile yaptığı çalışmada mizahın öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerileri üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla bir çalışma yapmıştır. Çalışma yaşları 13-16 arasında değişen 50 öğrenci ile yürütülmüştür.

Çalışma sonucunda mizah kullanımının öğrencilerin yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerine olumlu etkileri olduğunu tespit etmiştir. Bununla birlikte mizahın sınıfta olumlu bir iklim yaratma, yönetim problemlerini belirleme, bunlarla başa çıkma ve müfredatı kolaylaştırma gibi olumlu etkileri olduğunu tespit etmiştir.

Corneilo (1997) ilkokul 4. sınıf öğrencileriyle yaptığı çalışmada fen bilimleri dersinde mizahi unsurları kullanmanın öğrencilerin fen bilimleri dersine karşı tutumlarına ve fen başarılarına etkisini ortaya koymaya çalışmıştır. Yarı deneysel desenin kullanıldığı çalışmada 40'ar kişilik deney ve kontrol grubu oluşturulmuş ve her iki grupta da çalışmalar araştırmacı tarafından yürütülmüştür. Çalışma sonucunda hem fen bilimleri dersine karşı tutumda hem de öğrenci başarılarında deney grubu lehine anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Mizah destekli grubun daha fazla eğlendiğini ve daha fazla öğrenme kazanımı sağladığını elde ettiğini belirlenmiştir.

Keogh ve Naylor (2000) 7. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilgisi dersinde kavram karikatürü kullanımı ile ilgili öğretmen ve öğrenci fikirlerini ve bakış açılarını ortaya koymaya çalışmışlardır. Yapılan çalışmada farklı yaş grubundaki öğrencilerin ve öğretmenlerin görüşleri alınmıştır. Çalışma sonucunda öğretmenler kavram karikatürlerinin öğrencilerin kavramları anlama ve geliştirmesini kolaylaştırdığını, fikir ve görüşlerini ortaya çıkarmada önemli rol oynadığını, isteksiz olan ve hata yapmaktan korkan öğrencilerin fikirlerini çekinmeden ifade etmeye yönelttiğini, derse katılımlarını ve motivasyon düzeylerini arttırdığını belirtmişlerdir. Öğrenciler ise kavram karikatürlerinin sahip oldukları düşüncelere farklı bir bakış açısıyla bakmalarına olanak sağladığını, kimi fikirlerinde değişiklikler meydana getirdiğini ifade etmişlerdir.

Stephenson ve Warvick (2002) yaptıkları çalışmada 9-13 yaş aralığındaki öğrencilerle çalışmışlardır. Kavram karikatürü

kullanımının fen bilimleri dersinde öğrencilerin ışığı ve gölgeyi anlamaları üzerinde etkisinin olup olmadığını ortaya koymak amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Çalışma sadece kavram karikatürlerinin kullanıldığı tek grupta yürütülmüştür. Çalışma sonucunda karikatür kullanılarak desteklenen öğretimin öğrencilerin ışık ve gölgenin oluşumu konularını anlamalarına yardımcı olduğunu, ünitedeki kavramları sorgulamaya teşvik ettiğini tespit etmişlerdir.

Rule ve Auge (2005) yaptıkları çalışmada 6. sınıf fen bilgisi dersinde “Mineral ve Kaya” kavramlarının öğretiminde mizahi karikatürler kullanmanın öğrencilerin tutum ve başarısına etkisini tespit etmek istemişlerdir. Yarı deneysel modelin kullanıldığı çalışmada 30’u deney grubu 33’ü kontrol grubu olmak üzere 63 öğrenci ile çalışılmıştır. Her iki grupta da eşit süre ile eğitim verilmiş, öğrenciler işbirlikli gruplarda çalışmışlardır. Çalışma sonucunda mizahi karikatürler kullanılan grubun, kullanılmayan gruba göre bu kavramları öğrenmede daha başarılı oldukları ve öğrencilerin derse karşı tutumlarının olumlu yönde arttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Huang vd., (2006) ilköğretim öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilimleri dersinde kavram karikatürü kullanımının öğrencilerin kavramsal anlamaları üzerindeki etkisini ortaya koymak istemişlerdir. Çalışma kapsamında “Manyetizma” konusu ile ilgili karikatürler hazırlamış ve uygulamışlardır. Uygulama süresinde öğrencilerin aklındaki 14 manyetizma yanlışlığı tespit edilmiş ve sınıflandırılmıştır. Çalışma sonucunda kullanılan kavram karikatürlerinin kavramsal anlamayı sağlamada etkili bir araç olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca karikatürler vasıtasıyla öğrencilerin daha iyi öğrendiklerini gözlemlemişlerdir.

Webb vd., (2008) 9. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilimleri derslerinde kavram karikatürleri kullanımının sınıf ortamında tartışmayı geliştirebilme etkisini ortaya koymak

istemişlerdir. Öğrencileri gruplara ayırarak kavram karikatürleri üzerinde tartışmalarını sağlamışlardır. Araştırma sekiz hafta süresince oluşturulan altı grupta üretilen argümantasyon teknikleri ile yürütülmüş ve değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda karikatür kullanımının öğrencilerin sınıf içinde tartışma düzeylerinde artışa neden olduğunu tespit etmişlerdir.

Rule vd., (2008) yaptıkları çalışmada ilköğretim fen bilgisi dersleri için komik karikatürler hazırlayıp uygulamışlardır. Çalışmada öğretmenler ve yazarlar tarafından 48 adet renkli karikatür hazırlayarak sınıf ortamında etkilerini belirlemek istemişlerdir. Çalışma sonucunda fen bilgisi derslerinin karikatürler ile zenginleştirilip anlatıldığında öğrencilerin derse olan motivasyonlarının ve yaratıcılıklarının arttığını, dersten alınan verimin daha yüksek ve etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca küçük resimler ile oluşturulan renkli karikatür senaryoları ve fikir uyandırıcı soruların yer aldığı mizahi karikatürlerin üretkenliği arttırdığını belirlemişlerdir.

Sexton vd., (2009) ilkokul 3. ve 4. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada kavram karikatürleri hazırlayarak öğrencilerin zihinsel akıl yürütme stratejilerine etkisini ortaya koymak amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Çalışma 101 ilkokul öğrencisi ile yürütülmüş olup tek grupta çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda kullanılan karikatürlerin mevcut yazılı materyallerden çok daha etkili olduğunu ve öğrencilerin daha güçlü hesaplar yapmalarına ve akıl yürütmelerine olumlu katkılar sağladığını tespit etmişlerdir. Ayrıca araştırmada öğretmenlere bu konseptte karikatürler hazırlayarak kullanmaları önerisinde bulunmuşlardır.

Dalacosta vd., (2009) 10-11 yaş aralığındaki ilkokul öğrencileri ile yaptıkları çalışmada fen bilimleri dersinde karikatür tarzı multimedya uygulaması geliştirerek öğrencilerdeki kavram yanlışlarını belirlemedeki etkisini ortaya koymaya çalışmışlardır. Tek gruplu deneysel desenin kullanıldığı çalışmaya 179 öğrenci

katılmıştır. Çalışma sonucunda kullanılan karikatürlü multimedya uygulamalarının öğrencilerin fen kavramlarına ilişkin kavram yanlışlarını ortaya çıkarmada oldukça etkili olduğunu tespit etmişlerdir. Aynı zamanda öğrenciler tarafından anlaşılması oldukça zor olan kavramların bu yöntemle çok daha kolay anlayabildiklerini belirlemişlerdir.

Chen vd., (2009) ilköğretim öğrencileri ile yaptıkları çalışmada kavram karikatürleriyle desteklenmiş argüman öğretiminin öğrencilerin argümantasyonu üzerindeki etkisini ortaya koymak istemişlerdir. Tek gruplu öntest-sontest desenin kullanıldığı çalışmada 6 hafta boyunca kavram karikatürü uygulamasına dayalı deneysel argüman öğretimi yapılmıştır. Çalışmaya 21 öğrenci katılmış olup çalışma sonucunda kavram karikatürü etkinliklerinin argüman öğretimine uygulanmasının, öğrencilerde argümantasyon yeteneğini geliştirebildiğini tespit etmişlerdir.

Hejnova (2013) 13-15 yaş arası ortaokul öğrencileri ile yaptığı çalışmada fen bilimleri dersinde kavram karikatürü kullanımının öğrencilerin başarıları üzerine etkisini ortaya koymak amacıyla bir çalışma yapmıştır. “Hareket ve Kuvvet” ünitesindeki konular kapsamında 17 adet kavram karikatürü hazırlanmış ve uygulanmıştır. Çalışma sonucunda hazırlanan kavram karikatürlerinin öğrencilerin başarılarını önemli ölçüde arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Abraham vd., (2014) mizah destekli öğretimin etkililiğini öğrencilerin görüşlerine göre değerlendirmek amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Çalışma tek gruplu öntest-sontest desene göre tasarlanmış olup 161 öğrenci ile yürütülmüştür. Çalışmada dersler mizah destekli işlendikten sonra öğrencilere anket dağıtılmış ve yapılan uygulamayı değerlendirmeleri istenmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin tamamına yakını (yüzde 98’i) mizah destekli eğitimin öğrenci-öğretmen iletişimini kolaylaştırdığını, öğrenmelerine

yardımcı olduğunu ve öğretilen konuların daha iyi akılda tutulmasına katkı sağladığını belirtmişlerdir.

Kavandi ve Kavandi (2016) mizahın öğrencilerin motivasyonları üzerindeki etkisini tespit etmek amaçlı deneysel bir çalışma yapmışlardır. 120 lise öğrencisi ile yapılan çalışma yarı deneysel desene göre tasarlanmıştır. Yaptıkları çalışma sonucunda öğrencilerin motivasyonları arasında deney grubu ile kontrol grubu arasında deney grubu lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca çalışma sonucunda öğrencilerden görüşlerini ifade etmeleri istenmiştir. Çok sayıda öğrenci mizahı eğlenceli ve motive edici olarak kabul ettiğini ifade etmiştir.

Al Arami vd., (2018) yaptıkları araştırmada, temel eğitim 4. sınıf öğrencilerinin fen bilimlerine yönelik bilimsel kavram ve tutum edinmelerinde karikatür çizimlerinin etkisini incelenmeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın örneklemini 4. sınıfa devam eden 162 öğrenci oluşturmuştur. Deneysel desenin kullanıldığı çalışma sonucunda bilimsel kavramların kazanılmasında deney grubu lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca son testte kızların erkeklerden anlamlı düzeyde daha yüksek puanlar aldığını belirlemişlerdir. Son olarak deney grubu öğrencilerinin fen bilimlerine yönelik tutumları arasında uygulama öncesi ve uygulama sonrası arasında uygulama sonrası lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu tespit etmişlerdir. Bu doğrultuda araştırmada öğrencilerin bilimsel kavramları edinmelerine ve bilime karşı olumlu tutum geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla karikatür çizimlerinden yararlanılmasını eğitimcilere önermişlerdir.

Asha (2020) ortaokul öğrencileri ile yaptığı çalışmada kavram karikatürlerinin öğrencilerin fen dersindeki başarılarını arttırmadaki etkililiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Yarı deneysel desenin kullanıldığı çalışma 50'si kontrol, 50'si deney grubu olmak üzere 100 öğrenci ile yürütülmüştür. Çalışma kapsamında deneysel

yönteme uygun karikatür destekli deney grubu ve mevcut programa uygun kontrol grupları oluşturulmuştur. Çalışma sonucunda kavram karikatürü yöntemi ile desteklenmiş fen öğretiminin, kullanılan mevcut fen öğretim yöntemine göre daha etkili olduğunu tespit etmiştir.

Bishara (2023) yaptığı çalışmada mizah kullanımının öğrenme güçlüğü çeken altıncı sınıf öğrencilerinin motivasyon ve başarılarına etkisini tespit etmek istemiştir. Çalışma sonucunda derslere mizah eklendiğinde öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin motivasyon ve başarılarının arttığı sonucuna ulaşmıştır. Bishara ayrıca mizahın yarattığı olumlu etkinin öğrencilerin okulu bırakma oranlarına ve sosyal etkileşim gibi diğer olgular üzerinde olumlu etkiler yaratacağını belirtmiştir.

Minárechová (2016) ilkokul 4. sınıf öğrencileri ile yaptığı çalışmada fen bilimleri dersinde kavram karikatürleri kullanımının etkililiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Yarı deneysel desene göre tasarlanan araştırma 17'si deney 17'si kontrol grubu olmak üzere 34 öğrenci ile yürütülmüştür. Çalışma sonucunda kullanılan kavram karikatürlerinin deney grubu öğrencilerinde farklı düşünme biçimleri geliştirdiğini, kontrol grubu öğrencilerine oranla daha fazla bilimsel kavram öğrenmelerine katkı sağladığını tespit etmiştir.

Yurt dışında yapılan çalışmalar incelendiğinde mizah ile ilgili yapılan çalışmaların Türkiye'den daha önce başladığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların genellikle deneysel desene göre tasarlandığı, ortaokul ve üzeri kademelerde uygulandığı görülmektedir. Birçok çalışmada kavram öğretiminde ve kavram yanılgılarını gidermede kavram karikatürlerinin kullanıldığı görülmektedir. Öğrenci görüşlerinin alındığı çalışmalarda ise öğrencilerin genellikle mizah destekli öğretimden mutlu oldukları, dersten keyif aldıkları, derse karşı olumlu tutum geliştirmelerine katkı sağladığı görülmektedir.

8. SONUÇ

Bu çalışmada mizah kavramı/olgusu türleri, fonksiyonları ve işlevleri açısından kapsamlıca ele alınmıştır. Mizah ile ilgili araştırmacılar tarafından geliştirilen kuramlar detaylı bir şekilde sunulmaya çalışılmıştır. Yurt dışında ve yurt içinde mizahın öğrenme-öğretme sürecine etkileri ile ilgili yapılan birçok araştırma çalışma grubu, araştırma deseni, araştırma süreci, ders değişkeni ve elde edilen sonuçlar çerçevesinde genişçe ele alınmıştır. Araştırma sonuçlarının ayrıntılı sunumu alanyazında çalışma yapmak isteyen araştırmacılara yapacakları çalışmalar için bir rehber görevi görecektir. Ayrıca literatürdeki eksiklikleri görmeleri ve bu eksiklikler üzerinden kendilerine bir çerçeve çizmeleri açısından oldukça önemlidir.

Görüldüğü üzere mizahın psikolojik, zihinsel, fizyolojik ve sosyal açıdan birçok olumlu etkisi vardır. Mizah gülme ve güldürme fonksiyonlarının dışında fizyolojik rahatlama, stresi azaltma, psikolojik iyi oluşu artırma, bilişsel süreçleri hızlandırma, farklı düşünebilme, ortamdaki karamsar havayı değiştirme, rahatla(t)ma, bağışıklık sistemine güçlendirme, sakinleştirme, morali yükseltme gibi birçok olumlu etkisi vardır. Ancak her şeyde olduğu gibi mizahta da dengeyi kurmak ve sürdürmek önemlidir. Alaycı, küçük düşürücü, dışlayıcı, ayrımcı, abartılı, saldırgan mizah kullanıldığı ortamda gerginlik yaratır ve kötü bir atmosfer oluşturur. Özellikle sınıf ortamında kullanılan mizahın dozajının ve boyutlarının çok iyi ayarlanması gerekmektedir. Öğretmen sınıf ortamında mizahı abarttığı takdirde sınıf yönetimini ve kontrolü kaybederek negatif bir sınıf ortamının oluşmasına neden olabilir. Ayrıca kendisinin ve öğrencilerin birbirleri ile ilgili yaptığı mizah kırıncı boyutlara ulaştığı takdirde olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle mizahın süresinin, dozajının/miktarının, türünün ve ortamının çok iyi ayarlanması ve doğru zamanda, doğru yerde kullanılması büyük önem taşımaktadır.

Mizahın öğrenci-öğretmen etkileşimini arttırdığı, iletişimi kolaylaştırdığı, anlatılan sıkıcı konuları eğlenceli hale getirerek öğrenilecek konuları kolaylaştırdığı, öğrencilerin eğlenerek öğrendiği, öğrenirken de düşündüğü yukarıda detaylarıyla verilen yurt içi ve yurt dışında yapılan birçok çalışma ile ortaya koyulmuştur. Bu kapsamda henüz okul öncesi dönemden başlayarak üniversite kademesine kadar mizahi öğelerle zenginleştirilmiş ders kitaplarının hazırlanması ve eğitimcilerin derslerini mizahi öğelerle işleyerek daha eğlenceli bir hale dönüştürmeleri eğitim-öğretim sürecini daha etkili ve zevkli hale getirecektir. Mizahın derslere entegre edilmesi öğrencilerin okula ve sevmedikleri derslere bakış açısını değiştirecek, okulu daha pozitif daha eğlenceli bir mekan olarak algılamalarına neden olacaktır.

Sonuç olarak mizah günlük hayatın ve eğitim-öğretim ortamlarının ayrılmaz bir parçasıdır.

KAYNAKÇA

Abraham, R. R., Hande, V., Sharma, M. E. J., Wohlrath, S. K., Keet, C. C. ve Ravi, S. (2014). Use of Humor in classroom teaching: Students perspectives, *Brieflands Journal*, 3(2), 1-4.

Adams, E. (2002). *The Role of Playful Humor In Art Therapy*. [Unpublished Master Dissertation]. Concordia University, UMI Dissertation Information Service.

Akamca, G. O., ve Hamurcu, H. (2009). Analojiler, kavram karikatürleri ve tahmin-gözlem-açıklama teknikleriyle desteklenmiş fen ve teknoloji eğitimi. *Education Sciences*, 4(4), 1186-1206. <https://doi.org/10.12739/10.12739>.

Akkaya, M. (2011). *Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerileri ile mizah tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi (İstanbul ili Şişli ilçesi Örneği)*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yeditepe Üniversitesi.

Akün, D. (1997). *9-11 yaş çocuklarında mizah duygusunun gelişimi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.

Al-Araimi, S., Ambusaidi, A., Selim, M., ve Amri, M. A. (2018). The impact of caricature drawings in the acquisition of scientific concepts and attitudes of 4th grade students for basic education towards science. *Journal of Baltic Science Education*, 17(3), 414.

Alay, O. (2019). Mizah kavramı ve mizahın tarihsel süreci. *Türk Dili Dergisi*, 22-30.

Ana Britanica, (1988). Cilt: 12, Sayfa: 628-630.

Anuradha, V. (2016). Comics: A multi dimensional aid in dual skill development in writing and speaking in an ELT classroom. *Indian Journal of Applied Research*, 6(6), 300-302.

Appleby, D. C. (2018). Using humor in the college classroom: the pros and the cons. *Psychology Teacher Network*.

<http://www.apa.org/ed/precollege/ptn/2018/02/humor-college-classroom>

Apte, M. L. (1985). *Humor and laughter: An anthropological approach* Ithaca, Cornell University Pres.

Artun, H., Gülseven, E. ve Temur, A. (2019). Beşinci sınıf öğrencilerinin biyoçeşitlilik konusunu anlamaları üzerine kavram karikatürlerinin etkisi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 721-731.

Asha, O. S. (2020). The effect of concept cartoon method on enhancing achievement in chemistry at secondary school level. *World Wide Journal of Multidisciplinary Research and Development*, 6(3), 21-25.

Aslan, H. (2006). *Ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin öğrenilmiş güçlülük düzeyleri ve cinsiyetlerine göre mizah tarzlarının incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.

Atasoy, Ş., Tekbıyık, A. ve Gülay, A. (2013). Beşinci sınıflardaki seslerin anlaşılması üzerine kavram karikatürlerinin etkisi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 10(1), 176-196.

Aydın, İ. S. (2006). *Türkçe derslerinde mizah kullanımının öğrenci tutum ve başarısına etkisi (İzmir ilköğretim 8. sınıf örnekleminde)*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Aydın, G. ve Balım, A. G. (2013). Öğrencilerin “hücre bölünmesi ve kalıtım” konularına ilişkin kavram yanlışları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 338-348.

Baid, H., ve Lambert, N. (2010). Enjoyable learning: the role of humour, games, and fun activities in nursing and midwifery education. *Nurse Education Today*, 30(6), 548-552.

Bakır, R. (2019). *Kavram karikatürü kullanılarak ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin madde ve değişim ünitesindeki kavramsal*

anlamalarının incelenmesi. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Balım, A. G., Çeliker, H. D., Türkoğuz, S., Evrekli, E., ve Ekici, D. İ. (2015). Kavram karikatürleri destekli probleme dayalı öğrenme yönteminin öğrencilerin kavramsal anlama düzeyleri ile problem çözme becerisi algıları üzerine etkisi. *Journal of Turkish Science Education*, 12(4), 53-76.

Barney, D., ve Christenson, R. (2013). Beden eğitiminde mizahı kullanmak. *Stratejiler*, 26(2), 19-22.

Barron, J. W. (1999). *Humor and psyche: Psychoanalytic perspectives*. Routledge.

Barut, D. (2017). 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının yaratıcı düşünmeye etkisi. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Bayhan, B. (2023). *Güneş, dünya, ay ve yıldız kavramlarının öğretiminde kavram karikatürü kullanımının ilkökul birinci sınıf öğrencilerinin kavram yanlışlarının giderilmesine etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kastamonu Üniversitesi.

Bayrakçı, O. (2019). Mizah kitabı. Y. Kahya (Ed), *Gülme eylemine sosyolojik bir yaklaşım* (s. 115-128). Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Baysarı, E. (2007). *İlköğretim düzeyinde 5. sınıf fen ve teknoloji dersi canlılar ve hayat ünitesi öğretiminde kavram karikatürü kullanımının öğrenci başarısına, fen tutumuna ve kavram yanlışlarının giderilmesine olan etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Bayülgen, N. (2011). Yazı çalışmalarında karikatür, motivasyon ve yaratıcılık. *Araştırma Temelli Etkinlik Dergisi (ATED)*, 1(1), 39-55.

Beach, W. A., ve Prickett, E. (2017). Laughter, humor, and cancer: Delicate moments and poignant interactional circumstances. *Health communication*, 32(7), 791-802.

Bell, N., ve Pomerantz, A. (2015). *Humor in the classroom: A guide for language teachers and educational researchers*. Routledge.

Bishara, S. (2023). Humor, motivation and achievements in mathematics in students with learning disabilities. *Cogent Education*, 10(1), 2162694.

Bremmer, J., ve Roodenburg, H. (1997). Introduction: Humour And History. In *EPRINTS-BOOK-TITLE* (pp. 1-10).

Bressler, E. R., Martin, R. A., ve Balshine, S. (2006). Production and appreciation of humor as sexually selected traits. *Evolution and Human Behavior*, 27(2), 121-130.

Bullough Jr, R. V. (2012). Cultures of (un) happiness: Teaching, schooling, and light and dark humor. *Teachers and Teaching*, 18(3), 281-295.

Burhan, Y. (2008). *Asit ve baz kavramlarına yönelik karikatür destekli çalışma yapraklarının geliştirilmesi ve uygulanması*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Ceylan, Ö. (2015). *Fen öğretiminde kavram karikatürü kullanımının 7. sınıf öğrencilerinin akademik başarılarına ve bilişsel yapılarına etkisinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Chaniotakis, N., ve Papazoglou, M. (2019). *The Place of Humor in the Classroom*. Loizou, E., ve Recchia, S. L. (Eds.). *Research on Young Children's Humor: Theoretical and Practical Implications for Early Childhood Education* (s. 127-144). Springer.

Chen, W. C., Ku, C. H. ve Ho, Y. C. (2009). *Applying the strategy of concept cartoon argument instruction to empower the children's argumentation ability in a remote elementary science classroom*. Hollanda, Amsterdam: 13th European Conference for Research on Learning and Instruction.

Cornett, C. E. (1986). *Learning through Laughter: Humor in the Classroom. Fastback 241*. Phi Delta Kappa, Eighth and Union, Box 789, Bloomington, IN 47402.

Critchley, S. (2020). Mizah Üzerine (S. Sam, Çev.). Monokl Yayınları.

Cruickshank, D. R., Jenkins, D. B., ve Metcalf, K. K. (1995). *The act of teaching* (p. 409). New York: McGraw-Hill.

Çalışır, F. (2011). *Hayat bilgisi dersinde karikatürlerle öğretimin öğrenci başarısına etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Çelik, B. (2014). *Dokuzuncu sınıf bilgi ve iletişim teknolojisi dersinde mizah ve kavram karikatürü kullanımının öğrenci başarısı, tutumu, kaygısı ve kalıcılığa etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi.

Çelik, E. (2006). *Fizik öğretiminde bilgisayar destekli mizahın öğrenci başarısına ve tutumuna etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.

Çiçek, T. ve Öztürk, M. (2011). İlköğretim 6. Sınıf Fen ve Teknoloji Dersinde Kavram Karikatürü Uygulamalarının Akademik Başarı ve Öğrenmenin Kalıcılığına Etkisi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-20.

Çiğdemtekin, B. (2007). *Fizik eğitiminde elektrostatik konusu ile ilgili kavram yanlışlarının giderilmesine yönelik bir karikatüristik yaklaşım*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Çinici, A., Özden, M., Akgün, A , Herdem, K , Deniz, Ş. ve Karabiber, H . (2014). Kavram karikatürleriyle desteklenmiş argümantasyon temelli uygulamaların etkinliğinin incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 571-596. DOI: 10.14520/adyusbd.839.

Dalacosta, K., Kamariotaki-Papparrigopoulou, M., Palyvos, J. A. ve Spyrellis, N. (2009). Multimedia application with animated

cartoons for teaching science in elementary education. *Computers and Education*, 52(4), 741-748.

Danyal, N. (2006). *Haydi Karikatür Çizelim*. Karikatür Vakfı Yayınları.

Demirel, R. ve Aslan, O. (2014). The Effect of Science and Technology Teaching Promoted With Concept Cartoons on Students' Academic Achievement and Conceptual Understanding. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 10(2), 368-392. <https://doi.org/10.17244/eku.82627>.

Demirci, G. (2013). *Eğitimde mizah ve karikatür kullanımının öğrenci başarısı ve motivasyonuna etkisi (Ortaokul 7. sınıf fen ve teknoloji dersi örneği)*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Dereli, M. (2008). *Tam sayılar konusunun karikatürle öğretiminin öğrencilerin matematik başarısına etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.

Derks, P. L. (1987). Humor production: An examination of three models of creativity. *The Journal of Creative Behavior*, 21, 325-326.

Dinçer, D. (2019). Mizah kitabı. Y. Kahya (Ed), *Psikolojik danışmada terapötik bir güç olarak mizah* (s. 129-152). Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Dionigi, A. (2012). Humor theories. In P. Gremigni (ed.) *Humor and health promotion*. Nova Science Publishers Inc.

Du Pré, A. (1997). *Humor and the healing arts: A multimethod analysis of humor use in health care*. Routledge.

Durmaz, B. (2007). *Yapılandırıcı fen öğretiminde kavram karikatürlerinin öğrencilerin başarısı ve duyuşsal özelliklerine etkisi (Muğla ili merkez ilçe örneği)*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Muğla Üniversitesi.

Eagleton, T. (2019). Mizah (M. Pekdemir, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Er, Ö. ve Ören, F. Ş. (2015). Fen ve teknoloji dersi 7. sınıf “ışık” ünitesinde alternatif değerlendirme yaklaşımları temelli öğretimin öğrencilerin akademik başarı ve tutumları üzerine etkisi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(4),135-164.

Erdoğan, A. ve Özsevgeç, L. C. (2012). Kavram karikatürlerinin öğrencilerin kavram yanılgılarının giderilmesi üzerindeki etkisi: Sera etkisi ve küresel ısınma örneği. *Turkish Journal of Education*, 1(2), 38-50. <https://doi.org/10.19128/turje.181046>.

Eroğlu, N. (2010). *6. sınıf maddenin tanecikli yapısı ünitesindeki kavramların öğretiminde öğrenci ürünü karikatürlerin kullanımı*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Eskidemir Meral S. (2013). *Okul öncesi ve ilkokul çocuklarında mizah gelişimi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.

Evrekli, E. (2010). *Fen ve teknoloji öğretiminde zihin haritası ve kavram karikatürü etkinliklerin öğrencilerin akademik başarılarına ve sorgulayıcı öğrenme beceri algılarına etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Evrekli, E., ve Balım, A. G. (2015). Fen Derslerinde Animasyon Destekli Kavram Karikatürleri Kullanımının Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Sorgulayıcı Öğrenme Becerileri Algılarına Etkisi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(11), 109-136.

Evrekli, E., Balım, A. G., ve İnel, D. (2011). Fen Öğretiminde Kavram Karikatürleri ve Zihin Haritalarının Birlikte Kullanımının Etkileri Üzerine Bir Araştırma. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 5(2), 58-85.

Fındıklı, E. B. (2013). *Okul yöneticilerinin mizah tarzları ile yaşam doyumları arasındaki ilişki*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yeditepe Üniversitesi.

Forabosco, G. (2008). Is the concept of incongruity still a useful construct for the advancement of humor research?. *Lodz Papers in Pragmatics*, 4(1), 45-62.

Freud, S. (1960). *Jokes and their relation to the unconscious*. WW Norton & Company.

Freud, S. (2003). *Espriler ve bilinçdışı ile ilişkileri* (E. Kapkın, Çev.). Payel Yayınevi.

Gibson, J. M. (2019). *An introduction to the psychology of humor*. Routledge.

Godkewitsch, M. (1976). Thematic and collative properties of written jokes and their contribution to funniness. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*, 8(1), 88.

Göçgün, Ö. (2009). Süleyman Nazif’te nükte ve hazırcıevaplılık. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı)*, (39), 173-186.

Gölgeli, D. ve Saraçoğlu, S. (2011). Fen ve teknoloji dersi “ışık ve ses” ünitesinin öğretiminde kavram karikatürlerinin kullanımının öğrencilerin akademik başarısına etkisi. *Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 31(2), 113-124.

Gremigni, P. (2012). *Humor and health promotion* (pp. 1-289). Nova Science Publishers.

Grunwald, P. (2003). *Key Technology Trends: Excerpts from New Survey Research Findings, Exploring the Digital Generation, Educational Technology*. Department of Education.

Güler, Ç. ve Güler, B. U. (2010). *Mizah, gülme ve gülme bilimi*. Yazıt Yayıncılık.

Hejnova, E. (2013). Concept cartoons as a teaching and learning strategy at primary schools in the czech republic. http://physics.ujep.cz/ehejnova/Publikace/PDF/Prispevek_ICPE_2013.pdf.

Hobbes, T. (1999). *The elements of law, natural and politic: Part I, human nature, part II, de corpore politico; with three lives*. Oxford University Press.

Huang, T. H., Liu, Y. C., Lin, T. Y., ve Istanda, V. (2006). Construction of Integrating of Concept Cartoons Into Two-Tier On-Line Testing System. *International Association for Development of the Information Society (IADIS) International Conference*. Murcia, Spain.

Huss, J., ve Shannon, E. (2016). The attitudes of university faculty toward humor as a pedagogical tool: Can we take a joke? *Journal of Inquiry and Action in Education*, 8(1), 39–65.

Ivy, L. L. (2013). Using humor in the classroom. *The Journal of Adventist Education*, 76, 49-53.

İnel, D., ve Balım, A. G. (2011). Kavram Karikatürleri Destekli Probleme Dayalı Öğrenme Yönteminin İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Fen Öğrenmeye Yönelik Motivasyonlarına Etkisi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 169-188. <https://doi.org/10.12780/UUSBD87>.

İnel, D. (2012). *Kavram karikatürleri destekli probleme dayalı öğrenme yönteminin öğrencilerin problem çözme beceri algılarına, fen öğrenmeye yönelik motivasyonlarına ve kavramsal anlama düzeylerine etkileri*. [Yayımlanmamış doktora tezi].

Kabapınar, F. (2005). Yapılandırmacı öğrenme sürecine katkıları açısından fen derslerinde kullanılabilecek bir öğretim yöntemi olarak kavram karikatürleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 5(1), 101-146.

Karabiber, H. L. (2019). *Argümantasyona dayalı kavram karikatürü etkinliklerinin 8. sınıf öğrencilerinin nükleer enerjinin riskleri ve faydaları hakkındaki düşüncelerine etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Adıyaman Üniversitesi.

Karakuş, S. (2019). *Fen bilimleri dersinde kavram karikatürü kullanımının 7. Sınıf öğrencilerinin kütle-ağırlık*

konusundaki kavram yanlışlarına etkisi. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Katipoğlu, M. (2016). *Matematik öğretiminde eğlence ve mizah içeren karikatürlerin kullanılmasının öğrencilerin matematik başarısına etkisi.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.

Kavandi, E., ve Kavandi, R. (2016). The effect of using humor on high school students' grammar performance and motivation. *Theory and Practice in Language Studies*, 6(7), 1466.

Kaya, E., Köse, Ö., E., ve Konu, M. (2016). Karikatür destekli öğretimin öğrenci başarısına etkisi: Bitkiler Alemi. *EKEV Akademi Dergisi*. 67, 109- 119.

Keogh, B., ve Naylor, S. (2000). Teaching and learning in science using concept cartoons: why dennis wants to stay in at playtime. *Investigating: Australian Primary and Junior Science Journal*, 16(3), 10–14.

Khramtsova, I. (1996). *College students' perceptions about sense of humor and about the use of humor in United States and Russian classrooms.* Kansas State University.

Kırtay, A. (2019). *Fen eğitiminde robotik uygulamaların öğrencilerin bilimsel süreç becerileri ve fen eğitime yönelik motivasyonlarına etkisi.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mersin Üniversitesi.

Kocakavak, D. ve Erökten, S. (2020). Karikatürlerle zenginleştirilmiş fen bilimleri öğretiminin öğrenci başarısına ve tutumuna etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, doi:10. 9779/pauefd.694569, 53, 1-19.

Koğ, O. U. ve Başer, N. (2011). Görselleştirme yaklaşımının matematikte öğrenilmiş çaresizliğe ve soyut düşünmeye etkisi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(3), 89-108.

Korkut, T. Y. ve Ören, F. Ş. (2018). Kavram karikatürleriyle desteklenmiş bilimsel hikâyelerin öğrencilerin akademik başarıları,

tutumları ve motivasyonları üzerine etkisi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(1), 38-52.

Kuşakçı Ekim, F. (2007). *İlköğretim fen öğretiminde kavramsal karikatürlerin öğrencilerin kavramsal yanılgılarını gidermedeki etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.

Külekci, E. (2019). *Kavram karikatürü destekli probleme dayalı fen, teknoloji, mühendislik, matematik (FeTeMM) etkinliklerinin beşinci sınıf fen bilimleri öğretimi üzerindeki etkileri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Celal Bayar Üniversitesi.

La Fave, L., Haddad, J., ve Maesen, W. A. (1996). Superiority, Enhanced Self- Esteem, and Perceived Incongruity Humor Theory. In A. J. Chapman, and H. C. Foot (Eds.). *Humor and Laughter: Theory, Research, and Applications* (pp. 63-91). New Brunswick, NJ: Transaction.

Latta, R. L. (2011). *The basic humor process: A cognitive-shift theory and the case against incongruity* (Vol. 5). Walter de Gruyter.

Loizou, E., ve Loizou, E. K. (2019). *Children's Visual and Verbal Humorous Productions After Participating in a Series of Creative Activities, Framed by the Theory of the Absurd and the Empowerment Theory*. Loizou, E., & Recchia, S. L. (Eds.). *Research on Young Children's Humor: Theoretical and Practical Implications for Early Childhood Education* (s. 107-126). Springer.

Lomax, R.G. ve Moosavi, S. A. (2002). Using humor to teach statistics: Must they be orthogonal? *Understanding Statistics: Statistical Issues in Psychology Education, and the Social Sciences*, 1(2), 113-130.

Martin, R. (2007). *The psychology of humor: An integrative approach*. MA: Elsevier Academic Press.

Martin, R. A., ve Ford, T. (2018). *The psychology of humor: An integrative approach*. Academic press.

Martin, R. A., Puhlik-Doris, P., Larsen, G., Grey, J., ve Weir, K. (2003). Individual differences in uses of humor and their relation to psychological well-being: development of the humor styles questionnaire. *Journal of Research in Personality*, 37(1), 48-75.

Mert, M. (2014). *Okul yöneticilerinin mizah tarzları ve disiplin anlayışları arasındaki ilişkinin öğretmen görüşleri açısından incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi.

Minárechová, M. (2016). Using a Concept Cartoon© Method to Address Elementary School Students' Ideas about Natural Phenomena. *European Journal of Science and Mathematics Education*, 4(2), 214-228.

Morreall, J. (2011). *Comic relief: A comprehensive philosophy of humor* (Vol. 27). John Wiley & Sons.

Naylor, S., ve McMurdo, A. (1990). Supporting science in schools. *Timperley: Breakthrough Educational Publications*.

Nesin, A. (1973). *Cumhuriyet döneminde Türk mizahı*. Akbaba Yayınları.

Nesin, A. (2001). *Cumhuriyet dönemi Türk mizahı*. Adam Yayınları.

Nikopoulos, J. (2017). The stability of laughter. *Humor*, 30(1), 1-21.

Ocak, İ., Güleç Islak, F. ve Ocak, G. (2015). İlkokul 4. Sınıf fen bilimleri dersinde kavram karikatürü kullanımının akademik başarıya etkisi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 119-132.

Oral, T. (1998). *Yaza çize*. İris Yayıncılık.

Oruç, Ş. (2006). *Sosyal bilgiler öğretiminde mizah*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Oruç, Ş. (2010). Sosyal bilgiler öğretiminde mizah kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına ve tutumlarına

etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 56-73.

Ostrover, H. (2009). Lelo humour hainu mitabdim [If Not for Humour, We Would Have Committed Suicide]. *Yad Vashem*.

Öngören, F. (1998). *Türk mizahı ve hicvi*. İşbankası Yayınları (5. Baskı).

Özgüleş, B. (2020). *Sağlık yönetimi ve mizah*. Nobel Akademi Yayıncılık.

Özsevgeç, L. C., Yurtbakan, E. ve Uludüz, Ş. (2019). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin “kütle ve ağırlık” kavramlarına yönelik yanılgılarının giderilmesinde kavram karikatürünün etkisi. *Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi*, 7(1), 51-67.

Özüredi, Ö. (2009). *Kavram karikatürlerinin ilköğretim 7. sınıf fen ve teknoloji dersi, insan ve çevre ünitesinde yer alan “besin zinciri” konusunda öğrenci başarısı üzerindeki etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Celal Bayar Üniversitesi.

Poirier, T. I., ve Wilhelm, M. (2014). Use of humor to enhance learning: bull’s eye or off the mark. *American journal of pharmaceutical education*, 78(2).

Rapp, A. (1951). A Greek" Joe Miller". *The Classical Journal*, 46(6), 286-318.

Raskin, V. (1985). *Semantic mechanisms of humor*. Published by D. Reidel Publishing Company.

Recepoglu, E. (2011). *Öğretmen algılarına göre okul müdürlerinin mizah tarzları ile öğretim liderliği davranışları ve okulun örgütsel sağlığı arasındaki ilişki*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.

Ruch, W. (2001). The perception of humor. In *Emotions, qualia, and consciousness* (pp. 410-425).

Ruch, W., ve Hehl, F. J. (1998). A two-mode model of humor appreciation: Its relation to aesthetic appreciation and simplicity-

complexity of personality. *The sense of humor: Explorations of a personality characteristic*, 109-142.

Rule, A.,C., ve Auge, J. (2005). Using Humorous Cartoons to Teach Mineral and Rock Concepts in Sixth Grade Science Class, *Journal of Geoscience Education*, 53(5), 548-558.

Rule, A., Sallis, D. A. ve Donaldson, J. A. (2008). *Humorous cartoons made by preservice teachers for teaching science concepts to elementary students: process and product*. Online Submission, Paper presented at the Annual Graduate Student Research Symposium (1st, Cedar Falls, IA, Apr 7, 2008).

Russel, J. (2007). Using humor in the classroom, *Teacher as Researcher II*, s. 1- 45. (http://pdf-esmanual.com/books/333/using_humor_in_the_classroom.html/ adresinden alınmıştır).

Saracaloğlu, A. S., Gündoğdu, K., Çelik, B., ve Altın, M. (2013). *Eğitim ve öğretimde mizah*. Uluslararası eğitimde değişim ve yeni yönelimler sempozyumu. https://www.researchgate.net/publication/341781795_Egitim_ve_O_gretimde_Mizah_-_Humour_in_Education_Training.

Savage, B. M., Lujan, H. L., Thipparthi, R. R., ve DiCarlo, S. E. (2017). Humor, laughter, learning, and health! A brief review. *Advances in physiology education*.

Savaş, S. (2014) İlköğretim 7. sınıf Türkçe derslerinde mizah kullanımının derse yönelik öğrenci tutumuna etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(1), 73-88.

Say, F. S., ve Özmen, H. (2018). Effectiveness of Concept Cartoons on 7th Grade Students' Understanding of "the Structure and Properties of Matter. *Journal of Turkish Science Education*, 15(1), 1-24. <https://www.tused.org/index.php/tused/article/view/145>

Sayın, Ş. (2015). *İlköğretim fen ve teknoloji dersi yedinci sınıf "ışık" ünitesinin öğretiminde kavram karikatürleri*

kullanımının öğrencilerin akademik başarıları, sorgulayıcı öğrenme becerileri ve motivasyonları üzerine etkisi. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Celal Bayar Üniversitesi.

Sevindik, A. (2021). *Türk mizah ekolojisi*. Ötüken Neşriyat

Sexton, M., Gervasoni, A. ve Brandenburg, R. (2009). Using concept cartoon to gain insight into children's calculation strategies. *Australian Primary Mathematics Classroom*, 14(4), 24-28.

Stephenson, P., ve Warwick, P. (2002). *Using concept cartoons to support progression in students' understanding of light*. Physics Education, 37, 135-141.(ERIC Document Reproduction Service No. EJ647907).

Suls, J. M. (1972). A two-stage model for the appreciation of jokes and cartoons: An information-processing analysis. *The psychology of humor: Theoretical perspectives and empirical issues*, 1, 81-100.

Suzuri-Hernandez, L. J. (2010). *Exploring school students' views of the nature of science* (Doctoral dissertation, University of York).

Şahin, A. (2018). *Yönetmelik ve eğitsel araç olarak eğitim kurumlarında mizah*. Anı Yayıncılık.

Şahin, Ç., Bülbül, E. ve Durukan, Ü. G. (2013). Öğrencilerin Gök Cisimleri Konusundaki Alternatif Kavramlarının Giderilmesinde Kavramsal Değişim Metinlerinin Etkisi. *Journal of Computer and Education Research*, 1(2), 38-64.

Şakiroğlu, Y., ve Kılıç, Y. (2019). Mizah temelli etkinliklerin 7. sınıf öğrencilerinin yazma becerilerine etkisi. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 43-66.

Şengül, S. ve Dereli, M. (2013). Tam sayılar konusunun karikatürle öğretiminin 7. sınıf öğrencilerinin matematik tutumuna etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13(4), 2509-2534.

Şenocak, K. Z., (2018). *Fen öğretiminde kavram karikatürü kullanımının 5. sınıf yaşamımızdaki elektrik ünitesinde öğrenci başarısı ve tutumu üzerine etkileri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.

Tamblyn, D. (2003). *Laugh and learn*. United States of America.

Taş, M. (2013). Karikatür destekli fen öğretimine ilişkin bir araştırma: İlköğretim 6. sınıf yaşamımızdaki elektrik ünitesi örneği. *Journal of Uludağ University Education Faculty*, 26(2), 473-500.

Temple, R. (1992). Critical and Creative Thinking and Humor. *Critical and Creative Thinking Capstones Collection*, 297. https://scholarworks.umb.edu/cct_capstone/297.

Titi, M., ve Abu Shrikh, S. (2007). Integrated curriculum. *Dar Greer*.

Toksöz, E. (2022). *Görsel iletişim tasarımı ve mizah*. Hiper Yayıncılık.

Topal, Z. (2013). *İlkokul ve ortaokul öğrencilerinde mizah tutumunun gelişimi (4-8. sınıf öğrencileri özelinde)*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

Turner, R. G. (1980). Self-monitoring and humor production. *Journal of Personality*, 48, 163–172.

Türk Dil Kurumu, (2022). *Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük*. Türk Dil Kurumu, Ankara, www.tdk.gov.tr.

Türkoğuz, S. ve Cin, M. (2013). Argümantasyona dayalı kavram karikatürü etkinliklerinin öğrencilerin kavramsal anlama düzeylerine etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* (35), 155-173.

Ural, S. (2017). Okul öncesi çocuk kitaplarının tanımı. *Çocuk Edebiyatı*, (Ed. M. Gönen), 33-55. Eğiten Yayıncılık.

Uygun, K., ve Üztemur, S., S. (2015). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin

akademik başarı ve tutumuna etkisi. *Journal of Educational Sciences*. www.jedus.net. June- 2015. 222- 234.

Ünveren, D. (2020). Türkçe öğretiminde mizah: ders kitapları örneği. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 67 (Ocak-2020), 715-735.

Veatch, T. C. (1998). A theory of humor. <https://doi.org/10.1515/humr.1998.11.2.161>

Webb, P. Williams, Y. ve Meiring, L. (2008). Concept cartoons and writing frames: Developing argumentation in South African science classrooms?. *African Journal of Research in SMT Education*, 12(1). 4-17.

William, F. (1976). *It's a Funny Thing, Humour: Proceedings of the International Conference on Humour and Laughter*. Chapman, A. J., & Foot, H. C. (Eds.). *The appeasement function of mirthful laughter* (s. 22-26).

Yalçınkaya, M. (2019). *Mizah kitabı*. Y. Kahya (Ed), *Mizahi bir tür olan ironinin nesnede, insanda ve yaşamda yansıması* (s. 195-212). Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Yardımcı, İ. (2010). Mizah kavramı ve sanattaki yeri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 1-41.

Yurttadur, Ş. (2019). *Fen bilimleri dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin erişileri, sorgulayıcı öğrenme beceri algıları ve motivasyonlarına etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Yurttadur, Ş., ve Pehlivan, M. (2020). Fen bilimleri dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin erişilerine etkisi. *Journal of STEAM Education*, 3(1), 20-31.

Zengin, T. (2018). *Okul yöneticilerinin mizah tarzlarının örgütsel sessizliğe etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi.

